

ÇEVRIYAZIDA* YAZIM BİRLİĞİ ÜZERİNE ÖNERİLER**

PROF. DR. İSMAIL ÜNVER

Çevriyazı konusu, ülkemizde Arap kökenli Türk alfabesiyle yazılmış metinlerin Latin kökenli Türk alfabesine aktarılmaya başlanmasıyla gündeme gelmiştir. Türk dili ve edebiyatıyla ilgilenen batılı bilginler, çevriyazı işiyle bizden çok daha önce ilgilenmek zorunda kalmışlar; aralarında tam bir benzerlik bulunmamakla birlikte, her çalışmada kendi içinde tutarlı, anlaşılabilir bir çevriyazı sistemi uygulamışlardır. Bugün batılı ve Türk bilim adamları, her bakımdan tutarlı ve birbirine benzer bir çevriyazı sistemi kullanmamaktadırlar. Bu konuda değişik sebepler sıralanabilirse de batılıların Türkçedeki Arapça ve Farsça sözleri o dillerin ses özelliklerini yansıtacak biçimde tesbit etmeye çalışmaları farklılıkların en başında gelmektedir.

Burada çözüm aramaya çalıştığımız sorunların çoğu Türkçe metinlerdeki Arapça, Farsça kelimelerin seslendirilişinden çok, bu dillere ait eklerin, tamlamaların, birleşik sözlerin yazımlarıyla ilgilidir. Bunlar, bir Arap yahut Fars dilcisinin belki de hiç düşünme ihtiyacı duymadığı şeylerdir.

Bizde 1940'lı yıllardan itibaren batıdaki bu çevriyazı sistemlerinden yararlanılmaya başlanmıştır. Leiden'de Almanca, Fransızca ve İngilizce olarak yayımlanan *İslâm Ansiklopedisi*'nin çeviri, düzeltme, genişletme ve yeniden yazma yoluyla Millî Eğitim Bakanlığınca yayımlanmaya başlanması (1941), özel adların yazımı konusunda belli kuralların benimsenmesi ve çevriyazı işaretlerinin batıdaki uygulamalar yönünde kullanılmasını gündeme getirmiştir.

* Çevriyazı (= transcription) terimiyle Arap harfli Türkçe metinlerin Latin kökenli alfabeyle aktarılmasını kastediyoruz.

** Bu yazı İLESAM'ın 17-18 Ocak 1992 tarihinde düzenlediği "I. Eski Türk Edebiyatı Kolokiyumu"nda okunan bildirinin genişletilmiş biçimidir. Bu yazı adı geçen kuruma oluşturulan komisyonda tartışıldıktan sonra ayrıca yayımlanacaktır. Çevriyazı konusundaki görüşlerimizi doğrudan ve daha geniş bir kitleye duyurmak ve tartışma alanını genişletmek amacıyla bu yazının Türkoloji D. C. XI'de yayımlanmasını istedik.

Bu başlangıçtan sonra, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesince hazırlanan *Kılavuz*¹ bugün kullandığımız çevriyazı sisteminin temelini oluşturmuştur. Bu *Kılavuz*, Arap kökenli Türk alfabesindeki harf ve hareketlerin Latin kökenli Türk alfabesiyle nasıl karşılandığını gösteren listelerle Arapça, Farsça tamlamaların çevriyazıları konusunda daha önce *İslâm Ansiklopedisi* için ön görülen kuralları aktarır. Bu sistem Arapça, Farsça kelime ve tamlamalardaki okunuşları, o dillerdeki sesleriyle tam olarak yansıtamadığı gibi, Türkçenin o dillerden alıp yüzyıllarca kendi ses kurallarıyla tasarruf ettiği biçimleri de tesbit etmekten uzaktır. Bir Türk yazarının Arapça kelimeleri Araplar, Farsça kelimeleri Farslar gibi telaffuz etmeyeceğini kabul etmek gerekir. İşte bu yüzden Türkçe eserlerdeki Arapça, Farsça kelimelerin çevriyazıyla verilisinde *İslâm Ansiklopedisi*'ndeki sisteme uyamayız.

Bugünkü çevriyazımızda ünsüzler açısından büyük farklılıklar yoktur. Eskiye göre önemli bir ayrılık "nazal (= nasal)" "n" sesinin "ñ" yerine "ŋ" işaretiyle yazılmasıdır. Arapça, Farsça kelimelerin ünlülerinde ise; batıdaki örneklerden farklı olarak, Türkçedeki telaffuzların çevriyazıya yansıtılması ağırlık kazanmıştır.

İlesam'ın 17-18 Ocak 1992 tarihlerinde düzenlediği "I. Eski Türk Edebiyatı Kolokyumu"nda okunan bildirilerden üçü, çevriyazıda karşılaşılan sorunları ve tutarsızlıkları dile getirmekteydi². Birbirinden habersiz olarak hazırlanan bu üç bildiride ortaya konan sorunlar ve önerilen çözümler aynı olmamakla birlikte, konunun çeşitli yönlerine dikkat çekilmişti. Anılan toplantı sonunda Türkçe kelime ve eklerin seslendirilmesiyle ilgili çalışmalar Prof. Dr. Mertol Tulum'a; metin neşrinde göz önünde tutulacak esaslar Prof. Dr. Günay Kut'a; Arapça, Farsça kelime, birleşik kelime ve tamlamaların çevriyazıda farklı yazılmalarından doğan tutarsızlıkların giderilmesi konusunda önerilerin hazırlanması da bana havale edilmişti.

Bu konu bazı yönleriyle çok uzun zamandan beri üzerinde düşündüğümüz, her fırsatta meslektaşlarla tartışmaya çalıştığımız, nihayet 1983'ten sonra çevirdiğimiz metinlerde uygulama denemesi yaptığımız bir konudur. Yukarıda anılan toplantıda aynı konuda sunulan bildirileri ve bunlar üzerindeki tartışmaları da dikkate alarak görüş ve önerilerimizi sunmaya çalışacağız.

1 *Türk İlmî Transkripsiyon Kılavuzu*, İstanbul, 1946, 36 s.

2 Ünver, İsmail, "Arapça, Farsça kelimelerin imlâsı"; Horata, Osman, "Eski metinlerin neşrinde karşılaşılan imlâ ile ilgili bazı problemler"; İnce, Adnan, "Tenkitili metin kurmada karşılaşılan güçlükler ve çözüm önerileri". Bu bildiriler ayrıca yayımlanacaktır.

Bu yazıda ele alınacak başlıca konular şunlardır: Arapça, Farsça kelimelerin kendilerinden önceki ve sonraki dil bilgisi öğeleriyle ilgilerini göstermek üzere kullanılan kısa çizgi (-) ile ilgili tutarsızlıklar ve bununla ilgili öneriler; Arapça, Farsça tamlama ve birleşik kelimelerin yazımlarıyla ilgili farklı tutumlar hakkında düşünce ve öneriler; Farsçada değişikliğe uğrayarak Türkçeye geçen Arapça kelimelerin durumu; Arapça, Farsça kelimelerdeki ses değişikliklerinin çevriyazımızda değerlendirilmesi; medli okunuşlarla türeyen ünlülerin çevriyazıda gösterilip gösterilmeyeceği.

Yukarıda sıralanan maddeler arasında öncelik Arapça, Farsça kelimelerin başına veya sonuna gelen öğelerin kısa çizgi ile ayrılması konusundaki farklı tutumların belirlenmesi ve önerilerin ortaya konmasıdır.

1. Latin kökenli Türk alfabesiyle yayımlanmış eski metnlerimizin yazımında ilk yıllardan günümüze kadar uzanan ve giderek artan tutarsızlıklar Arapça, Farsça ve Türkçenin kurallarıyla açıklanması mümkün olmayan bir hal almaktadır. Yeni Türk harfleriyle çevriyazı işaretleri kullanılmadan yayımlanan ilk metinlerde kısa çizgi işaretine hiç yer verilmiyordu. Bu sözumüzü 1931 yılında yayımlanmış bir eserden alınan aşağıdaki dörtlülle örneklendirelim:

“Dinle bülbül kıssasın kim geldi eyyamı bahar
Kırdı her bir bağda hengâme hengâmı bahar
Oldı simefşan ana ezharı badamı bahar
Ayşu nuşet kim geçer kalmaz bu eyyamı bahar”³

Görüldüğü gibi, bu metin yeni yazıya aktarılırken Farsça tamlamalarda ve birleşik kelimelerde kısa çizgi kullanılmamıştır. İzafet kesresi ile atıf vavları ilk kelimeye bitişik yazılmış ve aslı uzunluklar genellikle ihmal edilmiştir. Ancak şurasını kesinlikle ifade etmek gerekir ki, bu metnin yazımı daha sonraki, hatta günümüzde yayımlanan çevriyazılı metinlerden daha tutarlıdır. Buna karşılık, sonraki yıllarda bu yazım birliği değişik eserler arasında değil, aynı eser içinde bile korunamamıştır. 1940’lı yıllarda yayımlanmış bir eserde “mîve-dâr” imlâsı yanında “şîvedâr”, tâcdâr” ve “serdâr” yazımlarıyla karşılaşırız. Aynı imza ile 1960’lı yıllarda yayımlanmış başka bir metinde, aynı birleşik kelimenin iki ayrı biçimde yazılışına: “dil-dâr”; “dildâr”; dil-ber”, “dilber”; aynı edatın bitişik yazılmasına ve çizgi ile ayrıl-

3 Bu yazıda örneklerin hangi eserlerden alındığı belirtilmeyecektir.

masına: “ber-murâd”, “berkarâr”; aynı ekin bir bitişik, bir çizgiyle ayrılmış yazımına: “dergâh”, “secde-gâh”... vb. şahit oluyoruz.

Çevriyazıdaki bu tutarsızlıklar, üniversite muhitinde hazırlanıp yayımlanan eserlerde sürüp giderken, aynı yıllarda yayımlanan *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*⁴, bu konudaki tutarsızlıkları büsbütün körüklemiştir. Bu sözlük, eski yazıdan eski yazıya Türkçe sözlüklerin ancak kütüphanelerde bulunabildiği o yıllarda, kolaylıkla el altında bulundurabileceğimiz tek eser durumunda idi. Ayrıca her madde başından sonra, o madde başının Arap kökenli alfabe ile de yazılmış olması daha çok yararlanmamızı sağlıyordu. Gerçi metinde okuyamadığımız bir sözü, ancak bütün okunuş ihtimallerini deneyerek bu sözlükte bulabiliyorduk; ama her şeye rağmen eser yirmi yıldan uzun bir zaman en kolay elde edilebilen sözlük olma özelliğini korudu. Bugün Arap kökenli Türk alfabesini okuyamayan; fakat meslekî çalışmalarında Arapça, Farsça sözlerle karşı karşıya gelenler için bu sözlük, yine de benzerlerinin en iyisidir. Ancak bu eser, özellikle Farsça ekleri kelimedden kısa çizgi ile ayırarak yazma konusunda akıl almaz bir rahatlık ve aşırılık içindedir. O kadar ki, fonetik bir nedenle “gân-” veya “-yân” biçimine giren “-ân” çoğul ekini; aynı nedenle “-gî” haline gelen “masdariyyet” “î” sini bile ismin sonundan kısa çizgi işaretiyle ayırarak vermiştir: “bende-gân”, “efsürde-gân”, “dânâ-yân”, “efsürde-gî”, “pehnâ-yî”...

Bugün çevriyazılı yayımlarda yahut yayımlanmamış çalışmalarda hiçbir geçerli gerekçe bulunmaksızın, isimlerin sonuna getirilen ve Türkçedeki yapım ve çekim eki görevini yerine getiren dil bilgisi öğelerinin, eklendikleri kelimelerden kısa çizgi ile ayrıldığı görüyoruz: dilîr-âne, mest-âne; cûy-bâr, rûd-bâr; cihân-bân, dîde-bân, bâğ-bân; sipeh-büd veya sipeh-bed; bed-ter, bâlâ-ter; bâğ-çe, bâğ-çe-vân, taqvîm-çe; âb-dân, âteş-dân, gül-âb-dân, gül-zâr, mürğ-zâr, benefş-zâr; çeşme-sâr, hâk-sâr, seng-sâr; gül-sitân, gül-istân, seng-sitân, seng-istân, tâb-istân; günâh-kâr, hizmet-kâr, sitem-kâr; âteş-gede (kede olmalı), büt-kede, mey-kede; âferîd-gâr, âmûz-gâr, Kird-gâr; dost-kân, dost-kânî; cüdâ-gâne, çehâr-gâne, dü-gâne; bâr-gâh, der-gâh, şubh-gâh; âhen-ger, dâd-ger, zer-ger; gam-gîn, hışm-gîn, şerm-gîn; div-lâh, seng-lâh; şâd-mân; dâniş-mend, derd-mend, hîred-mend; âteş-nâk, gam-nâk, nem-nâk; şâh-vâr, sezâ-vâr, ümîd-vâr, zerre-vâr; nâm-ver, suhan-ver, tâc-ver; âyîne-veş, lâle-veş, meh-veş; şeh-r-yâr, hûş-yâr...

4 Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara, 1962.

Yukarıdaki örneklere uygun bir yazım biçimini benimsemiş, görünenlere bu tutumlarının sebebi sorulsa, onların büyük bir çoğunlukla adı geçen "Lûgat"i tanık göstereceklerini sanırız. Yazımızın başında, bu tutumun belli bir oranda 1940'lı yıllarda başladığını ifade etmiştik. Yani Devellioğlu, kısa çizgi işaretini gelişi güzel kullanmayı başlatan değil, bu tutumu ifrata götüren sözlükçümüzdür. Gerek onun gerekse ondan öncekilerin bu tutumlarında XIX. yüzyılın sonlarında batılı sözlükçülerin düzenleyip yayımladıkları sözlüklerin etkili oldukları söylenebilir⁵.

Bu sözlüklerle Devellioğlu'nun "Lûgat"i arasında yukarıda sıraladığımız kelimeleri göz önünde bulundurarak yaptığımız karşılaştırma sonunda, Devellioğlu'nun daha çok Redhouse'tan etkilendiği görülmektedir. Bu karşılaştırma sonunda şöyle bir tablo ortaya çıkıyor: Farsça kelimelerin sonlarına gelen eklerin kısa çizgi ile ayrıldığı maddelerin % 39'unda Devellioğlu yalnız kalıyor. Redhouse ve Steingass ikisi birlikte % 24'lük bir oranla Devellioğlu'nu destekliyor. Devellioğlu'nun tutumunu iki sözlükten birinin (daha çok Redhouse'un) karşılama oranı % 37'dir. Öte yandan bazı örneklerde Devellioğlu'nu destekleyen Redhouse ve Steingass, benzeri örneklerde kendileri de tutarlı olamamaktadır. Redhouse'taki tutarsızlıklara örnekler: jûybâr, zeng-bâr; âb-dân, âteshdân; khiredmend, hûsh-mend; sherm-nâk, nemnâk; shâh-vâr, perî-vâr, sezâvâr, umîdvâr; shâh-vesh, mâhvesh, mehvesh... Steingass'tan örnekler: jûy-bâr, zangbâr; jahân-bân, didabân, hâghbân; chashma-sâr, khâksâr; chahârgâna, du-gâna...

Aşağı yukarı bir yüzyıl önce basılmış bu sözlüklerdeki tutarsızlığa rağmen, batıda çevriyazıyla yayımlanmış eserlerde, kelime sonlarındaki Farsça eklerin bitişik yazılması konusunda daha tutarlı bir tutum izlendiği görülmektedir⁶. Ne var ki, ülkemizde bilim adamları bu konuyu yeterince önemsemez görünmekte; bu yüzden, yayımlanan metinlerimiz arasında uyumsuzluklar sürüp gitmektedir. Bu alanda ortak bir tutum oluşamamasında Farsça ve Osmanlı Türkçesiyle ilgili dil bilgisi kitaplarındaki terim kargaşasının da payı vardır.

Bilindiği üzere Türkler ve Farslar yüzyıllarca kendi dillerini inceleyen Arap dil bilgisindeki terimleri ve yaklaşımları göz önünde tutmuşlardır: Arapçada kelimeler üç grupta incelenir. İsim, fiil, edat

5 Redhouse, Sir James W., *Turkish and English Lexicon*, Constantinople, 1890; Steingass, F., *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, Beirut, 1970 (ilk baskı 1892).

6 Flemming, Barbara, *Fahrîs Husrev u Sîrin*, Wiesbaden, 1974; Tietze, Andreas, *Mustafâ Ali's Description of Cairo*, Wien, 1975.

(veya harf). Türkçe ve Farsçadaki kelimeler de aynı şekilde gruplandırılmış, dolayısıyla bütün ekler “edat” veya “harf” terimiyle karşılanmıştır. Hatta bu ekleri “lafz” veya “kelime” diye adlandıran kitaplar da vardır.

Türkçe ve Farsça dil bilgisi kitapları ile sözlüklerde son yüzyıla kadar “ek” terimi kullanılmamıştır. *Ferheng-i Şu‘ûri*’nin baş tarafında Farsça vâf-ı terkibîler anlatılırken karşılaştığımız: “...aşa ıstılâh-ı lügaviyyinde vâf-ı terkibî dirlir, meşelâ suhan-dân ve şîr-şinâs ve kişver-güşâ ve gîti-sitân gibi Türkîde bir ismi lafz-ı ‘ci’ ile ta‘bîr itdükleri ma‘nâya söz bilici ve şîr anlayıcı ve iklîm açıcı ve cihân alıcı demek olur”⁷ sözünde Türkçe “-ci” ekinin “lafz” terimiyle karşılanması, aynı eserde “-istân”, “-dân”, “-gâh” gibi öğelerin de yine “lafz” terimiyle karşılanmış olması⁸ içinde bulunduğumuz karışıklığın kaynağını görmemize yardımcı olmaktadır.

Farsçadan çevrilmiş en tanınmış sözlüklerimizden *Burhân-ı Kâfi*⁹’den da bir örnek göstereceğiz: “Ma‘ânî-i mütenevvi‘a kesb ü taşşîli için esmâ vü ef‘âl evâhîrine ilhâk olunan hûrûf u kelimâtun medlûlâtı beyânındadır: ... edât-ı teşbîh on kelimedür dîs, des, vân, ven, âsâ, sâh, sâr, peş, feş, veş ... kelimeleridür. Mecmû‘ı müşebbehün bih âhîrine lâhîk olur”¹⁰. Burada “edât” ve “kelime” terimleriyle ifade edilen öğelerin ne işe yaradıkları daha doğrusu görevleri, hepsinin benzetmeliklerin sonuna eklendiği ifade edilerek anlatılmıştır.

Türkçe ve Farsça kelimelerin sonlarına eklenen bu öğeler için bizim dil bilgisi kitaplarımızda ve sözlüklerimizde “edat” teriminin kullanılması 1940’lı yıllara kadar gelmiştir. Hüseyin Kâzım Kadri’den aldığımız şu örneğe bakalım. Yazar “mütemmimli isimler” dediği isim tamlamalarını anlatırken: “1. Her iki ismin sonuna kendilerine mahsûs birer edât gelir: Adanın havâsı, Türkün gücü”¹⁰. Bu sonuncu örnek de “ek”’in “edat” terimiyle karşılandığını açık bir biçimde göstermektedir.

Sonraki yıllarda yayımlanan Osmanlıca kitaplarından sadece M. Ergin’in eserinde, büyük bir isabetle, bu konu “başa gelen edatlar”, “sona gelen edatlar” ve “sona gelen yapım ekleri” biçiminde sağlıklı bir ayrıma tabi tutulmuştur. Ancak burada da “sona gelen yapım

7 Şu‘ûri, Hasan, *Ferheng-i Şu‘ûri*, İstanbul, 1314, C. I, s. 31.

8 Şu‘ûri, Hasan, *Ferheng-i Şu‘ûri*, İstanbul, 1314, C. I, s. 34-36.

9 Mütercim ‘Âşım, *Burhân-ı Kâfi*, İstanbul, 1212, s. 20-21.

10 Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, İstanbul, 1927, C. I, s. LIV.

ekleri” denen öğeler, yeni yazı karşılıkları verilirken kısa çizgiyle kelimelerden ayrılarak yazılmış¹¹, belki bu yüzden çevriyazımız üzerinde etkili olamamıştır. Bu öğeler, A. Ateş’in eserinde de “ek” terimiyle anılmış; ancak verilen örnekler çevriyazı ile ayrıca yazılmadığından bu konudaki tutum belirsiz kalmıştır¹².

İran’da son dönemde yayımlanan bazı Farsça Sözlüklerde bu öğeler için “pes-vend (= suffix = son ek)” ve “pîş-vend (= prefix = ön ek)” terimleri kullanılmıştır¹³. Aynı öğeler *Ferheng-i ‘Amîd*’in başında “Pîş-âvendhâ” ve “pes-âvendhâ” başlıkları altında gruplandırılarak verilmiştir¹⁴.

Ülkemizde son yayımlanan *Farsça Dilbilgisi* adlı eserin üçüncü bölümü “Önekler ve Sonekler”e ayrılmıştır¹⁵. Bu eserde Farsça örneklerin yanlarında günümüz alfabesiyle okunuşları da yazılmış; ancak “ek” denilen bu öğeler kelimenin sonuna yine kısa çizgiyle eklenmiştir. Bu tutumun Farsça öğrenenler ve öğrenenler açısından herhangi bir önemi de yoktur.

Burada, konuya bir de Arapça, Farsça kelime veya kelime gruplarının başlarına gelen ek ve edatlar açısından bakmak istiyoruz. Aslında bunlardan edat olanları bağımsız, ek olanları da kelimenin başına katarak yazmanın sağlıklı bir tutum olup olmadığı tartışılabilir. Fakat böyle bir davranışın günümüze kadar gelen ve bazı eklerin yazımında oldukça tutarlı görülen alışkanlıkları zorlamasından kuşku duymaktayız. Arapça, Farsça kelimelerin başına gelen ek ve edatları kısa çizgi ile ayırma yanlısı oluşumuzun başka bir nedeni de bu kelimelerin başlarındaki edat veya eklerle, sadece özel anlam kazandıklarında sözlüklere madde başı olarak alınmış olmalarıdır.

Konuyu genel olarak değerlendirdikten sonra, şimdi söz konusu ek ve edatların yazımıyla ilgili önerilerimize geçiyoruz.

a) Arapça, Farsça kelimelerin başına gelen edat ve ön eklerin yazımı

Bu konuda karşılaşılan tutarsızlıklar bu öğelerin bir kısmının edat bir kısmının da ek olmasından kaynaklanmıştır. Biz burada

11 Ergin, Muharrem, *Osmanlıca Dersleri*, İstanbul, 1962, (2. bas.), s. 81-85.

12 Ateş Ahmed, *Farsça Grameri*, İstanbul, 1962, (3. bs.), s. 101-108.

13 Muhammed Mu’in, *Ferheng-i Fârsî*, Tehrân, 1364 Şemsi (7. bs.; 1. bs. 1342 Ş./M. 1963).

14 H. ‘Amîd, *Ferheng-i ‘Amîd*, Tehrân, 1349 Şemsi (4. bs.), s. 13-14.

15 Öztürk, Mürsel, *Farsça Dilbilgisi*, Ankara, 1988, s. 155-164.

bütün ek ve edatların kendisinden sonra gelen kelimedeki kısa çizgi ile ayrılarak yazılmasını öneriyoruz. Çünkü bazan edat bazan zarf işlevi ile karşımıza çıkan “ilâ (إلى)”, “alâ (على)” gibi “harf-i cer”leri ayrı yazıp, benzetme edatı olarak kullanılan “ke (ك)” ve “için” edatı karşılığında kullanılan “li (ل)” “harf-i cer”lerini kısa çizgi ile ayrılarak yazmak, açıklanması güç bir tutumdur. Farsça fiillerin başlarına gelerek birleşik fiiller yapan ön eklerle ismin başına gelen edat ve eklerin çevriyazıda gösterilmesinde her zaman tutarsızlıklar görülebilmektedir. Masterların başına gelen “ber (بر)” ön eki ile ismin başına gelen “ber (بر)” edatını; fiillerde belirli geçmiş, emir ve istek çekimlerinin başına gelip “e-i” arası bir sesle okunan “be (ب)” ön eki ile ismin başına gelen ve yönelme durumu ifade eden “be (ب-به)” edatını çevriyazıda farklı göstermenin sağlayacağı yararı yahut sebep olacağı karışıklığı iyice ölçüp tartmak gerekir.

Bu yüzden, çevriyazımızda uzunca bir süreden beri kısa çizgi ile bağlanan ön eklerin yazımında bir değişiklik yapmamalıyız. Aynı bir kelime olarak düşündüğümüz edatları da kısa çizgiyle kelimeye bağlayarak yazmakta, kolaylık sağlayacağı düşüncesiyle yarar görmekteyiz.

Arapça, Farsça kelimelerin başlarına gelen ek veya edatların ikisinin arka arkaya gelip birleşmesi durumunda bunları birbirinden ayırmadan, tek edat gibi yazmanın kolaylık sağlayacağını düşünüyoruz. Arapça “bi” ve “lâ”dan “bilâ (بلا)”, Farsça “tâ” ile “be” den “tâbe (تا ب)” gibi.

Bu önerilerimiz benimsendiği takdirde Arapça, Farsça kelimelerden önce gelen ek ve edatların çevrilmesinde güçlük kalmayacaktır.

Arapça edat ve ön eklerle ilgili örnekler: إلى آخره : ilâ-âhîrihi, إلى نهاية : ilâ-nihâyeti veya ilâ-nihâye, tamlamalarda: إلى الآخر : ile'l-âhîr, إلى النهاية : ile'n-nihâye, bitişen zamirlerle: إليه : ileyh(i), إليهم : ileyhüm..., ان شاء الله : in-şâ'allâh(u), “لا : lâ” ile birleşerek : إلا : illâ olur; بحق : bi-haqqım, بغير حق : bi-ğayri haqqım, بنفسه : bi-nefsihi, بذاته : bi-zâtihi, tamlamalarda بالعكس : bi'l-'aks, بالتفصيل : bi't-tafşîl, bitişen zamirlerle به : bih veya bihi, مفعول به : mef'ûlün bih, بهم : bihim, “لا : lâ” ile birleşerek بلا : bilâ, بلا قيد و شرط : bilâ-ğayd u şart...; على قول : 'alâ-ğavlin, على قدر الامكان : 'alâ-ğaderi'l-imbân, على كل حال : 'alâ-küllî hâl(in), tamlamalarda على الاكثر : 'ale'l-ekser, على الخصوص : 'ale'l-ğusûs; bitişen zamirlerle عليه : 'aleyh(i),

‘an-aşl(in), ‘an-kaşd(in) : عن اصل, ‘an-kaşd(in) : عن قصد; ‘aleyküm... : عليكم
 ‘ani’n-nâs, ‘ani’l-ğiyâb, ‘ani’l-ğiyâb : عن الناس, ‘ani’l-ğiyâb : عن الغياب
 bitişen zamirlerle : عنه : ‘anh(u), عنهم : ‘anhum...; فلا : fe-illâ, كن فيكون :
 kün fe-yekûn...; في شهر رمضان : fi-şehri’r-ramazân, fi-sebîli’llâh, تاملاملاردا :
 fi’l-aşl, في الواقع : fi’l-vâki’, bitişen zamirlerle : فيه : fih(i), فيها : fihâ...; كذلك : ke-zâlik,
 ke-mişli(i), تاملاملاردا : ke’ş-şems, كالقمر : ke’l-kamer, ke-mişli(i),
 ما : mâ edatıyla : كما : kemâ, كما في السابق : kemâ-fi’s-sâbiq, “en : ان” ile
 ke’en, كان لم يكن : ke’en-lem-yekûn...; مؤلفه : li-mü’ellifihi, li-sebebin,
 تاملاملاردا : li’llâh(i), bitişen zamirlerle : له : leh(u), مفعول له : mef’ûlün leh...; لا يعد : lâ-yu’ad,
 لا يستل : lâ-yüsel, ما عدا : mâ-‘adâ, ما حصل : mâ-çaşal, ما جرا : mâ-cerâ,
 لا يموت : lâ-yemût; من وجه : min-vechin, من جهة : min-ciHetin, من غير حد : min-ğayri
 haddin, تاملاملاردا : mine’l-evvel(i), من الاول : mine’l-eyyâm, bitişen zamirlerle : منهم : minhum,
 منه : minhu...; واحيفا : vâ-ħayfâ, وا اسفا : vâ-esefâ, وا ويلا : vâ-veylâ.

Farsça edat ve ön eklerle ilgili örnekler: از قضا : ez-każâ, دل از جان و دل : ez-cân u dil,
 اندر بهشت : ender-ciĥân, اندر جهان : ez-ber...; از بر : ez-ber...; از بر : ez-ber...;
 ender-beĥişt, tekrarlanan iki kelime arasında : cihân-ender-ciĥân, جهان اندر جهان : cihân-ender-
 ciĥân, خراب اندر خراب : ĥarâb-ender-ĥarab...; بكن : bi-kun, بپرس : ĥi-
 purs, با صفا : bâ-şavâb, (bi-ş’nev) : bi-şinev, بشنو : ĥi-şinev...;
 باز مانده : bâz-ğüne, باز كونه : bâz-ğüne...; با سلامت : bâ-selâmet...;
 ber-ĥayât, بر حیات : ber-bâd, برباد : ber-murâd, بر مراد : ber-murâd...;
 ber-ğüzâr, برای مشورت : ber-ğide...; بر چیده : ber-ğüzâr, بر كذار : ber-ğüzâr...;
 be-heme-ĥâl, به همه حال : ber-ğay-ı tehniyet (daima muzaf olarak kullanılır); برای تهنیت :
 be-heme-ĥâl, به باغ : be-bâğ, بچشم : be-çeşm, جان بلب : cân be-leb,
 بی پروا : bi-edebe, بی ادب : bi-edebe...; ser-be-ser...; لب بلب : leb-be-leb,
 بی پerva : bi-pervâ, تا ابد : tâ-ebed, بی زوال : bi-zevâl...; بی وفا : bi-vefâ,
 تاجش : tâbe-ĥaşr, سرتاپی : ser tâbe-pây, تابه : tâbe, edatıyla : tâbe, “be : ب”
 ĥaşr, سرتاسر : ser-tâ-ser, سرتاسر : ser-te-ser (ser-tâ-ser yerine)...;
 der-kenâr, در کنار : der-ĥâl, در حال : der-pey, در پی : der-âğûş, در آغوش : der-âğûş...;
 küş-me-küş, کشمکش : keş-me-keş, کشمکش : keş-me-keş, مبادا : me-bâdâ, مبادا : me-bâdâ,
 “be : ب” ile birleşerek : nâ-tamâm, نا تمام : nâ-tamâm, نا خلف : nâ-ĥalef, نا سزا : nâ-sezâ,
 نا پکار : nâbe-dîd, نا پدید : nâbe-câ, نا بجا : nâbe, “nâbe : نا” ile birleşerek : nâbe-kâr,
 نا شکفته : nâbe-hengâm...; نا بهنكام : nâbe-ħaĥal, نا بمحل : nâbe-ħaĥal, نا بهنكام : nâbe-ħaĥal,
 vâ-beste, وابسته : vâ-beste...; ne-dide, ندیده : ne-revâ, نروا : ne-şikûfte, واپسین : vâ-pesîn,
 vâ-mânde, و امانده : vâ-reste, و امانده : vâ-reste, و امانده : vâ-reste, و امانده : vâ-reste,
 göre yazılan : ferâ, فراز : ferâz, فرو : fûrû, هم : hem, همی : hemî... vb. burada ayrıca gösterilmemiştir.

b) Kelime sonlarına gelen edat ve ekler

Türkçe metinlerin çevriyazılı yayımlarında en çok sona gelen edat ve eklerin yazımında tutarsızlıklarla karşılaşıldığını yukarıda bildirmiş ve bunları örneklendirmiştik. Bu konudaki tutumumuzu da yapım eki işlevini taşıyanların, sonuna geldikleri kelimeye bitişik yazılmaları gerektiğini ifade ederek dile getirmiştik.

Sona gelen ek ve edatlar konusunda, Arapça öğeler açısından herhangi bir uyumsuzluk söz konusu değildir. Çünkü Arapça kelimelerin sonlarına gelen “nisbet”, “maşdariyyet”, “te’niş”, “teşniye” ve “cem” ekleri ile zamirlerin ekleşmiş biçimlerinin çevriyazıda gösterilmesi konusunda bir sıkıntı bulunmamaktadır.

Farsça sona gelen edatlardan “râ (را)” başa gelen edatlar gibi kısa çizgi ile ayrılarak, قضا : kazâ-râ gibi yazılmalıdır. Zaten bu edat, Türkçe metinlerde büyük bir çoğunlukla Farsça ibareler içinde geçer: مصطفیٰ را صلوات : Muştafâ-râ şalavât... Öte yandan “nidâ edatı” olarak bilinen “â (ا)” nın ise çevriyazıda ekseyiyetle kelime sonuna bitişik yazıldığı görülür: شاها : şâhâ, خسروا : husrevâ, ندیما : Nedîmâ, باقیبا : Bâkiyâ...

Yukarıda da işaret edildiği gibi çevriyazımızın asıl sorunu, Arapça ve Farsça kelimelerin sonuna gelen ve yapım eki olarak kullanılan bazı eklerin yazımında karşılaşılan tutarsızlıklardır. Çevriyazıdaki yazımlarında tutarsızlık görülmeyen ekleri burada anmıyoruz. Burada sadece yazılışında tutarsızlıklar bulunduğunu değişik eserleri tarayarak tesbit ettiğimiz ekler üzerinde duracağız:

آسا (âsâ, sâ). Benzetmelik (müşebbehün bih) sonuna getirilen bir ektir: دیوآسا : dîvâsâ, شیرآسا : şîrâsâ, محیط آسا : muhîfâsâ, فلکسا : feleksâ, خورشیدسا : hürşidsâ. Bu ekin “âsâ” şekli آسودن آساییدن (âsâyiden-âsûden) mastarının geniş zaman köküyle (آسای-آسا), “sâ” şekli de سایدن-سودن (sûden-sâyiden) mastarlarının geniş zaman köküyle (سای-سا) aynı şekilde yazılmaktadır. Bunlarla eklerin yazımını karıştırmamak gerekir: مرد دل آسا : merd-i dil-âsâ, خدیوتن آسا : hidiv-i ten-âsâ; آستانه دولتمآبه روسا : cebhe-sây-ı dergâh-ı ‘âli, اولان چاکرلر : âstâne-i devlet-me’âba rû-sâ olan çâkerler...

ان (ân). Çok değişik görevleri bulunan bu ekin çevriyazıdaki durumu genel olarak tutarlıdır. Bu ek “â”, “î” ve okunmayan he (hâ-yı gayr-ı melfûz) ile biten kelimelere çoğul eki olarak geldiğinde başına “-y-” ve “-g-” sesleri ahr. Bu durumda: دانایان : dânâyân, رومیان :

Rûmiyân, زادگان : zâdegân gibi. Bazı yerlerde, ne olduğu düşünülmeden “dânâ-yân” yahut “zâde-gân” biçimindeki yanlış yazılışlarla karşılaşılmaktadır.

âne (âne). İsim ve sıfatların sonuna getirildiğinde nisbet ve liyakat bildiren zarf yapan bu ekin de bazı metinlerde kısa çizgi ile ayrıldığı görülmektedir. Oysa bu tutum son derece anlamsızdır. Bu ekin yazımında : مردهانه : mestâne, شاهانه : şâhâne, عاقلانه : âkilâne, مردانه : merdâne biçimleri tercih edilmelidir.

bâr (bâr). Bir şeyin çoklukla bulunduğu yeri gösteren isimler yapan bir ektir: جویبار : cûybâr, رودبار : rûdbâr, هندوبار : Hindûbâr, زنگیبار : Zengîbâr... بار (bâr) eki ile aynı yazılan fakat anlam ve görevleri bakımından bu ekten ayrılan kelimelerin çevriyazıda farklı yazılmaları gerekir: defa veya kez anlamında : یکهبار : yek-bâr, هر بار : her-bâr, بار اول : bâr-ı evvel; yük veya meyve anlamında : نهال بارآور : nihâl-i bâr-âver, برگوبار : berg ü bâr; iş gücü anlamında : کاروبار : kâr u bâr; باریدن (bâriden) mastarının geniş zaman kökü ابردرربار : ebr-i dürer-bâr, شاخ درمبار : şâh-ı direm-bâr...

bân (bân). İsimlerin sonuna gelerek gözetici ve koruyucu anlamı katan bir ektir. نکهبان : nighbân, باغبان : bâğbân, دربان : derbân, پاسبان : pâsbân, مرزبان : merzbân...

bed (bed) veya bûd (bûd). Eklendiği isimlere sahip ve koruyucu anlamı katar: سپهبد : sipehbed, باربد : bârbed, مغبد : muğbed veya موبد : mûbed (mûbid)...

ter (ter) Üstünlük bildiren sıfa (comparative) yapıcı bir ektir. خوشتر : hoşter, بهتر : bihter, فزونتر : füzûnter, بدتر : bedter... Bu ekin sonuna ين (în) sesleri getirilerek en üstünlük (superlative) bildiren sıfatlar elde edilir: خوشترین : hoşterîn, بهترین : bihterîn, کمترین : kemterîn, داناترین : dânatêrîn.

çe (çe). Küçültme ekidir. باغچه : bâğçe, دیوانچه : divânçe, کمانچه : kemânçe, مورچه : mûrçe, طاقچه : tâkçe...

dâr (dâr). Sözlüklerde داشتن (dâšten) mastarının geniş zaman kökü ve o mastarın “ism-i fâ’il (etken ortağ)”i olan دارنده (dârende) den murahham (son kısmı düşürülmüş) olduğu belirtilmiştir. Bunun yanında kaynağını inkar etmeden onu ek olarak değerlendiren sözlükler de vardır. Bu sözlükler دار (dâr)a “pes-âvend-i muhâfazat (gözeticilik, koruyuculuk veya sahiplik ifade eden ek)” yahut “edat-ı nisbet (ilgi eki)” gözüyle bakmaktadırlar. Çevriyazıyla yayımlanmış Türkçe

metinlere baktığımızda bu farklı anlayışın etkisiyle دار (dâr)ın hem kısa çizgi ile ayrılmış hem de bitişik yazılmış biçimleriyle karşılaşırız. O kadar ki, bu ikili tutumu aynı eser içinde aynı işlevi yerine getirdiği halde bile görebiliyoruz: dil-dâr, nâm-dâr, cihândâr, haberdâr vb. Amacımız yazımda ikilikten kurtulmak olduğuna göre, birini tercih etme durumundayız. Bir kelimenin zamanla ekleşebildiğini Türkçeden de biliyoruz. O halde isimlerin sonuna gelerek tutan, malik ve sahip olan, görüp gözeten veya zapteden anlamlarında yeni isimler yapan دار (dâr)ı ek olarak düşünüp kelimenin sonuna bitişik yazabiliriz. آبدار : âbdâr, پولدار : pûldâr, مالدار : mâldâr, جهاندار : cihândâr, داشتن (dâšten) : teberdâr... نگاهدار : nigâhdâr, نگاهدار : hişşedâr, حصه‌دار : mastarından بر (ber) ön ekiyle yapılmış برداشتن (ber-dâšten) birleşik mastarı ve bunun türevleri olan بردار (ber-dâr), برداشته (ber-dâşte) gibi şekilleri yazarken, bunun farklı bir durum olduğunu düşünmek zorundayız. فرمان بردار : fermân-ber-dâr. Öte yandan دار (dâr), Farsça “darağacı” ve Arapça “ev” anlamındaki kelimelerle yazım birliği içindedir.

دان (dân). İsmi sonuna eklenerek o ismin karşılığı olan nesneyi içine alan alet adı ifade eder (zarfiyyet). قلمدان : kalem-dân, نمکدان : nemek-dân, سرمه‌دان : sürmedân, آبدان : âbdân, آتش‌دان : âteş-dân, شمعدان : şem-dân... Bu ekle دانستن (dânisten) mastarının geniş zaman kökü yazımda birdir: سُخندان : sühân-dân, نکته‌دان : nükte-dân.

زار (zâr). İsimlerin sonuna eklenerek bir nesnenin çok bulunduğu yeri gösteren yer adları yapar. گلزار : gülzâr, لاله‌زار : lâlezâr, چمنزار : çemenzâr, کشتزار : kiştzâr, کارزار : kârzâr... Bu ekle güçsüz, zayıf, değersiz anlamındaki زار (zâr) ve inleyiş, ağlayıp yakarış anlamındaki زار (zâr) kelimeleri arasında yazım benzerliği vardır. زار و نزار : zâr u nizâr, تن زار : ten-i zâr; ناله و زار : nâle vü zâr.

سار (sâr). İsimlerin sonlarına eklenerek, o ismin ifade ettiği nesnenin bulunduğu yeri ifade eden isimler yapar. کوهسار : kühsâr, چشمه سار : sengsâr, شاخسار : şâhsâr, نمکسار : nemeksâr, سبکسار : çeşmesâr, رخسار : ruhsâr... Bu ekin başka işlevleri de vardır: سبکسار : sebüksâr, آسپه سار : âsîmesâr, نکونسار : nigûnsâr örneklerinde سر (ser) kelimesi yerinde kullanılırken, دیوسار : dîvsâr, دشتسار : deştsâr, خاکسار : hâksâr örneklerinde benzetme edatı işlevi üstlenmiştir.

سان (sân). Benzetmelik (müşebbehün bih)lerin sonuna gelerek benzetme edatını karşılayan bir ektir. شمعسان : şem-sân, پیلسان :

pilsân, دیوسان : divsân, یکسان : yeksân... Bazı Farsça sözlüklerde, bu görevi dışında isim olarak “tarz, revîş; kaide, kanun; huy, âdet; servet ve destân” anlamlarıyla kullanıldığı bildirilmektedir. Ancak, Türkçe metinlerde ek olarak bile nadiren karşımıza çıkmaktadır.

ستان (istân veya sitân). İsimlerin sonlarına eklenerek o isimlerle ilgili genellikle yer, bazan zaman bildiren, isimler yapar. کلمستان : gülistân, نیستان : neyistân, چمنستان : çemenistân, ترکستان : Türkistân, هندستان : Hindistân; تابستان : tâbistân, زمستان : zemistân, بهارستان : bahâristân. Ancak bu ekin “sitân” biçimindeki okunuşu ستاندن (sitânden) mastarının geniş zaman köküyle aynıdır. O nedenle گولستان : gülsitân, سنبلستان : sünbulsitân örnekleri yanında دلستان : dil-sitân ve کشورستان : kişver-sitân yazımları arasındaki ayrılık gözden uzak tutulmamalıdır.

شن (şen). Yer bildiren isimler yapan bu ekin Türkçe metinlerde sadece گلشن kelimesinde bulunduğu görülmektedir.

فام (fâm). Benzetmelik (müşebbehün bih)ler sonuna getirilen ve onlara renk anlamı katan bir ektir. ازرقفام : ezraqfâm, سرخفام : surhfâm, سیاهفام : siyâhfâm, لعلفام : la'lfâm...

کار (kâr). İsimlerin sonuna gelerek onlara yapıcı, edici, kılıcı gibi etken ortaç anlamı katar. Buna bağlı olarak meslek bildiren isimler yapar. حیلہکار : hilekâr, خدمتکار : hizmetkâr, زیانکار : ziyânkâr, ستمکار : sitemkâr, سیاهکار : siyâhkâr, طلبکار : talebkâr, وفاکار : vefâkâr, هوسکار : heveskâr, صنعتکار : san'atkâr, میناکار : minâkâr, آتشکار : âteskâr. Bu ekin iş, amel, fiil, meşguliyet, hüner, huy, tabiat, zahmet, bina, zaruret, maaş, ölüm gibi çok farklı anlamlara gelen isim olarak kullanıldığı, ayrıca (kârîden) mastarının geniş zaman kökü olduğu sözlüklerde ifade edilmiştir. Çevriyazıda bu farklılıklara dikkat etmek gerekiyor.

کده (kede). Sonuna geldiği isimlerle ilgili yer adları yapar. آتشکده : âteskede, میکه : meykede, بتکده : bütkede, دهکده : dihkede, ماتمکه : mâtemkede, محنتکده : mihnetkede... Bu ekin “gede” okunuşu galattır.

گار (gâr). Fiillerin belirli geçmiş ve geniş zaman köklerine getirilerek bunlara etken ortaç anlamı katar. Yukarıda tanıttığımız کار (kâr) ekiyle benzer işleve sahiptir. Türkçe metinlerde “kâf-ı Arabî” ile “kâf-ı Fârsî”nin farklı yazılmaması yüzünden bu ekleri birbirinden ayırmak da güçtür. کار (kâr) ve گار (gâr) eklerini bir ölçüde sonuna geldikleri kelimelerin türüne bakarak ayırabiliriz: Madde ve mana isimlerine geti-

tirilen eki کار (kâr); geçmiş ve geniş zaman köklerine getirilen eki de گار (gâr) okumak bir çare olarak düşünülebilir: سازگار : sâzgâr, آموزگار : âmûzgâr, آفریدگار : âferîdgâr, پروردگار : perverdgâr. Bu ek bazan isimlerin sonuna da gelebilmektedir خداوندگار : ħudâvendgâr gibi.

گان (gân). İlgi ve liyakat bildiren bir ektir. شایگان : şâyegân (aslî, şâhgân), رایگان : râyegân (aslî, râhgân), دهکان : dihgân, دوستکان : dûstgân, آذربادکان : Âzerbâdgân (آذربایگان : Âzerbâygân), خدایگان : ħudâygân...

گانه (gâne). Sayı adlarından sonra gelerek ilgi eki gibi kullanılır یگانه : yegâne, دوگانه : dugâne, چهارگانه : çehârgâne; isimlerin sonunda da ilgi ifade edebilir. دینارگانه : dînârgâne; sıfatların sonuna eklenerek zarf yapabilir: جداگانه : cüdâgâne...

گاه-گاه (gâh-geh). Eklendiği isimlere mekân ve zaman kavramı katan bir ektir: بارگاه : bârgâh, درگاه - درکه : dergâh-dergeh, رزمگاه : rezmgâh; شامگاه : şâmgâh, صبحگاه : şubhgâh, سحرگاه : sehgâh, گاه (gâh)ın sözlüklerde bu ek görevi dışında başka görevlerine de işaret edilmektedir. Bunlardan گاه (gâh)ın "zaman" anlamıyla Türkçe metinlerde sık sık karşılaşıyoruz. گاه : gâh...gâh, گاهی : gâhî, بگاه : be-gâh, بیگاه : bî-gâh, ناکاه : nâ-gâh, ناکه : nâ-geh kullanımlarında "gâh"ı kelime olarak değerlendiriyoruz.

گر (ger). İsimlerin sonlarına getirilerek etken ortaç yahut meslek ifade eden isimler yapar: دادگر : dâdger, ستمگر : sitemger, زرگر : zerger, آهنگر : âhenger, کوزه‌گر : kûzeger, بیدادگر : bî-dâdger, توانگر : tevânger, کفشگر : keşşger...

گی (gî). Sonunda okunmayan (gayr-ı mefuz) he (ه-ه) bulunan isimlere "masdariyyet" veya "nisbet" ye (ی) si getirilirken sondaki he (ه-ه) nın "kâf-ı Fârsî"ye dönmesiyle ortaya çıkmış bir ektir. Tıpkı "nisbet" veya "masdariyyet" ye (ی) si gibi bitişik yazılacaktır. بستگی : bestegî, خستگی : ħastegî, سادگی : sâdegî, آزادگی : âzâdegî...

گین (gîn). آگیدن (âgenden) mastarının geniş zaman kökü olan آگین (âgîn) in eklenmiş biçimidir. Sonuna geldiği isimleri sıfat yapar: غمگین : gâmgîn, خشمگین : ħşmgîn, شرمگین : şermgîn, سهمگین : sehmgîn...

لاخ (lâĥ). İsimlerin sonuna gelerek onlara mekân kavramı katar. Örnekları azdır: دیولاخ : divlâĥ, سنکلاخ : senglâĥ, رودلاخ : rûdlâĥ, آتشلاخ : âteşlâĥ.

لَان (lân). Bu ek de isimlerin sonuna gelerek onlara mekân kavramı katan ve az sayıda kelimedede görülen bir ektir: نمکلان : nemeklân, تریاکلان : tiryâklân, شیرلان : şîrlân.

مان (mân). Bazı isimlerin sonuna gelerek onları sıfat yapar: شادمان : şâdmân veya شاذمان (şâzmân), قهرمان : qahrmân (qahramân); geniş zaman köküne gelerek mana isimleri yapar. زایمان : zây mân, سازمان : sâzmân; geçmiş zaman köküne gelerek madde ismi yapar. ساختمان : sâhtmân.

مند (mend). İsimlerden sıfat yapan bir ektir. آزند : âz mend, سودمند : sudmend, دردمند : derdmend, دانشمند : dânişmend, حاجتمند : hâcetmend, هئرمند : hünermend...

نَاك (nâk). İsimden sıfat yapan bir ektir. آتشناك : âbnâk, آتشناك : âteşnâk, آتشناك : elemnâk, آتشناك : endûhnâk, آتشناك : gazabnâk, آتشناك : tersnâk, آتشناك : lerzenâk, آتشناك : derdnâk, آتشناك : süznâk...

وار (vâr). Bu ekin sonuna geldiği kelimelere sahip olma, kavramı kattığı امیدوار : ümîdvâr; lâyük olma anlamı verdiği شاهوار : şâhvâr, رهوار : rehvar, گوشوار : gûşvâr; en çok da benzerlik ifade etmek üzere benzetmelik (müşebbehün bih) lerin sonuna eklendiği görülür. صوفیوار : divânevâr, دیوانهوار : şîrvâr, شیروار : pelengvâr, پلنگوار : şûfivâr, پریوار : perivâr, ذرهوار : zerrevâr...

ور (ver). Sonuna geldiği isme sahiplik anlamı katarak onu sıfat yapar. Bu ekin hafifletilmiş biçimi ور (ûr)dur: نامور : nâmver, تاجور : tâcver, کینهور : kînever, هنرور : hünerver, بهرهور : behrever, پیشهور : pişever, بارور : bârver, سرور : server, سخنور : sūhanver; رنجور : rencûr, گنجور : gencûr, مزدور : müzdûr...

وش (veş). Benzetmelik (müşebbehün bih) sonuna getirilen bir ektir. مېهوش : mehveş, غنجهوش : goncaveş, قروش : kamerveş, بحروش : baħrveş, شاهوش : şâhveş, پرېوش : perîveş, لالهوش : lâleveş, سپاهوش : siyâhveş, سرخوش : surħveş, Farsçada "izâfet-i teşbihî"lerde görülen bu ekin, Türkçe metinlerde nadir de olsa Türkçe iyelik eki üzerine getirildiği görülmektedir. آیت حسنی وش : âyet-i hüsniveş, ثریاعقدی وش : şüreyyâ ıkdiveş, شکربولاشغی وش : şeker bulaşğiveş. Bunların kural dışı (kıyasa muhalif) örnekler olduğunu söylemeye gerek yoktur.

وند (vend). Sonuna geldiği isimlere ilgi, mensubiyet veya benzerlik anlamları katar. دولتوند : devletvend, خداوند : ħudâvend, فولادوند : fûlâdvend...

یار (yâr). Sonuna geldiği isimlere sahiplik anlamı katarak onu sıfat yapan ektir. باختيار : bahtyâr, دولتيار : devletyâr, شهریار : şehryâr, هوشیار : hûşyâr...

ین (în). Sonuna geldiği isimlerle ilgili sıfatlar yapar. آهنین : âhenîn, جوهرین : cevherin, خونین : hûnîn, زرین : zerrîn, لعین : la'îlîn, مشکین : müşğîn, نمکین : nemekîn; sayılardan sıra sayı sıfatı yapar. دومین : duvumîn چهارمین : çeâârümîn... Bu ek sonuna okunmayan (gayr-ı melfûz) he getirilerek de kullanılır: زرینه : zerrîne, عنبرینه : anberîne gibi.

Yukarıda Farsça son eklerden, çevriyazılı Türkçe metinlerde yazım farklılığı gösterenler üzerinde durduk. Bunlar arasında ism-i fâ'il (etken ortaç), ism-i mef'ûl (edilgen ortaç) gibi fiilden türeyen kelimelerle ekleri göstermedik. Bunlardan başka bitişik yazılması gereken: سیر (sîr), ک (k), گاهان (gâhân, "gâh" alınmıştır), وان (vân), ون (ven), هه (e), ی (î) ve یر (îr) ekleri üzerinde de durulmamıştır. Çünkü taradığımız metinlerde bu eklerin kısa çizgi ile ayrılarak yazıldığına pek rastlamadık. Öte yandan bugüne kadar bazı metinlerde ek gibi değerlendirilen kelimeler ekler arasına alınmamıştır. چرده : çerde, گون : gûn, کونا : gûnâ, گونه : gûne.

2. Tamlamalar ve öbür birleşik şekiller

Arapça, Farsça tamlama kurallarına uygun olarak meydana gelmiş biçimler ile yine o dillerin kurallarına göre yapılmış birleşik kelimelerin yapılarıyla ilgili özellikleri gerek o dillerin dil bilgisi kitaplarından, gerekse genel olarak "Osmanlıca" adıyla hazırlanmış kitaplardan okumak mümkündür. Bizim burada üzerinde durmak istediğimiz konu, bu dil bilgisi öğelerinin nasıl oluştuğu değil, çevriyazımızda nasıl değerlendirildikleridir.

a) Arapça tamlamalar

Arapça isim ve sıfat tamlamaları ile "vasf-ı terkîbî" lerde kelimelerin sıralanışı, ilk kelimenin sonunun harekesi, ikinci kelimenin başındaki ال (el) "harf-i ta'rîf"inin okunuşu, ikinci kelime sonundaki harenin yazılışı Türk yazarlar tarafından Arapça ashna uygun olarak değerlendirilmiştir. Türk halkı yüzyıllar boyunca bu tamlamaları özel ad olarak, bazı istisnalar dışında, hep kurallı okumuş; ibadet dili olması nedeniyle hiç okuma yazma bilmeyen insanlar bile Arapça tamlamaları en doğru biçimde telaffuz etmeye son derece özen göstermişlerdir. XIII - XV. yüzyılda Anadolu'da yazılmış başta edebî eserler olmak

üzere birçok harekeli metinde bu tamlamaların Arapça aslındaki gibi seslendirildiği görülmektedir. İşte bu nedenle Türkçe eserlerdeki Arapça tamlamaları batıdaki uygulamalar doğrultusunda seslendirmek kolay alışamadığımız, yarırgadığımız bir tutum olarak kalmıştır. Hatta, *İslâm Ansiklopedisi* dışında bunun tutarlı olarak uygulanabildiği örnekler de pek azdır. Batıdaki uygulama, Arapça tamlamadaki ses değişikliklerini hiç dikkate almadan yapılan bir çeviri olduğu için son derece kullanışlı ve bilim adamını hata yapma endişesinden kurtaran bir tutumdur; fakat yüzyıllardır ‘Abdu’r-rahmân diye söylenip okunan bir özel adı ‘Abd er-rahmân veya ‘Abd al-rahmân biçiminde çevirmenin, hiç gereği yokken kendimize yabancı düşmekten başka bir işe yaramayacağı açıktır. Bizim için geçerli olan okunuş biçimleri Nûru’llah (“Allah” kelimesinin muzafun ileyh olduğu yerlerde bu kelimedeki lamların işaretle ayrılması genel bir tutumdur.), Seyfu’llâh, ‘Abdu’l-bâkî, ‘Abdu’l-kâdir vb. biçimlerdir. İkinci kelimesi “dîn” olan özel adlarda ilk kelimenin son sesini “a-e” sesiyle telaffuz etmek kurala aykırı olarak yaygın bir davranıştır. Salâha’d-dîn, Necme’d-dîn, Seyfe’d-dîn... gibi. Bu durumdaki tamlamaları çeviriyazıda kurallara göre yazmanın daha uygun olacağını düşünüyoruz: Salâhu’d-dîn, Necmü’d-dîn, Seyfü’d-dîn... gibi.

Kişi adlarında olduğu gibi eser adlarında da Arapça tamlamaların Arap dil bilgisi kurallarına uygun olarak çevrilmesinin hem eserin yazarına saygı, hem de Türkçedeki alışkanlıklara uygun düşmesi bakımından yerinde olacağı düşüncesindeyiz. *Hadîkat al-Hakâ’ik fi Tekmilat al-Şakâ’ik*, *Nuḥbat al-Âşâr li Zeyl Zubdat al-Aş’âr*, *Tezkirat al-Şu’arâ* gibi çeviriler yerine: *Hadîkatü’l-hakâ’ik fi-tekmileti’ş-Şakâ’ik*, *Nuḥbetü’l-âşâr li-zeyli Zübdeti’l-eş’âr*, *Tezkiretü’ş-şu’arâ* biçimindeki yazımları tercih etmeliyiz. Eser adlarındaki her kelimenin büyük harfle başlatılması, tutarlı olmak şartıyla mümkündür.

Arapça tamlama biçimindeki yer adlarının günümüz Türkçesindeki söylenişleri farklı da olsa, yine metindeki özgün biçimleriyle yazılmasını çeviriyazının gereği olarak değerlendirmek zorundayız. *ارزن الروم* : Erzenü’r-rûm, *معمورة العزيز* : Ma‘mûretü’l-‘azîz, *بيت الشباب* : Beytü’ş-şebâb. Eğer yapılan çevirinin bilim çevresi dışına hitap etmek gibi bir amacı varsa, metindeki başka değişikliklere paralel olarak bu tamlamalar da günümüzdeki kullanımlarına uygun hale getirilir.

Başlarında ال (el) “harf-i ta‘rif”i bulunan unvanların çevrilisinde, baştaki “clif” okunduğuna ve “lâm”ın okunuşu kendisinden sonraki

harfin “şemsî” veya “kamerî” olmasına bağlı olduğuna göre, bunları da tamlama gibi değerlendirmeliyiz. Yalnız tamlamaları çevirirken ل (el)in okunmayan elifi yerine koyduğumuz kesme (') işaretine burada gerek yoktur. Öte yandan unvanlardaki ilk harfin büyük yazılması önerilebilir: el-Hâcc, el-Hâfız, el-Fakîh, es-Seyyid, eş-Şeyh, en-Nakîb gibi.

b) Farsça tamlama ve birleşik kelimeler

Türkçe metinlerde “terkîb-i izâfî (= isim tamlaması)”, “terkîb-i tavsîfî (= sıfat tamlaması)”, bu iki tür tamlamanın değiştirilmesi veya başka yollarla yapılmış birleşik isim veya sıfatlar ile “terkîb-i atfî (= atıf tamlaması)” diye anılan Farsça tamlamalarla karşılaşırız. Bu tamlama veya birleşik kelimelerin çevriyazı ile yazılmalarında da tutarsızlıklar görülmektedir. Farsça isim ve sıfat tamlamalarında ilk kelimededen sonra gelen kesrenin telaffuzu ve çevriyazıda gösterilmesi konusunda farklı tutumlar vardır. Farsçada “e-i” arası bir sesle telaffuz edilen bu hareke, genel olarak Türkçenin ses kurallarına göre ı, i, u, ü biçiminde telaffuz edilmiştir. Kasr-ı şîrîn, leb-i deryâ, huğûk-u beşer, hüs-nü teveccüh, uşûl-ü muhâkeme, hayâl-i hâm (son iki örnekte ilk kelimenin sonundaki “l”nin ince okunması yüzünden “-u” yerine “-ü”, “-ı” yerine “-i” yazılmıştır) gibi. Hatta bu seslerin çizgisiz ve ilk kelimeye bitişik yazıldığı da olmuştur. Özellikle Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan İmlâ veya Yazım Kılavuzlarında bu yönde bir tutum sergilenmiştir. Örnek olarak Türk Dil Kurumunun son *İmlâ Kılavuzu*'ndaki¹⁶ “alaimisema”, “arzuhal”, “Babiali”, “terciibent”, “tercümeihal” gibi yazımları gösterebiliriz. Tabii burada söz konusu olan, Türkçeyi konuşan ve yazan kişilerin bu tamlamaları tek kelime gibi algılayıp öyle telaffuz etmelerinden kaynaklanan bir yazım biçimidir. Çevriyazı ile günümüz Türkçesinin yazım (imlâ)ının aynı şeyler olmadığını, hiçbir zaman da olamayacağını söylemeye gerek duymuyoruz.

Farsça tamlamalarda “kesre-i izâfet” adı verilen bu sesin ilk kelimeye bitişik yazılışına batıda yayımlanan bazı eserlerde de rastlarız¹⁷. Ancak hem batıda hem de bizde bu sesin ilk kelimededen çizgi ile ayrılarak yazılması artık yaygın bir alışkanlık haline gelmiş görünmektedir. Son yıllarda çevriyazıyla yayımlanan Türkçe eserlerde ilk kelime sonundaki bu ses, ünlü uyumuna göre “-ı” yahut “-i” olarak yazılmaktadır. Yalnız, ilk kelimenin sonunda “â” ve “û” uzun ünlülerini izleyen bir “l” varsa,

¹⁶ *İmlâ Kılavuzu*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 525, Ankara, 1988.

¹⁷ Steingass, F., *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, Beirut, 1970 (ilk baskı 1892).

mutlaka ince okunan bu "i", "izâfet kesresi"ni "-i" okutur: "hâl-i hâzır", "tûl-i emel" gibi. Farslar, Arapça kelimelerin sonunda eliften sonra gelen hemzeleri genellikle düşürmüşlerdir. Bazan bu hemzenin düşürülmediği durumlarla da karşılaşırız. Böyle bir kelime muzâf olursa, "izâfet kesresi" kalın ünlüyle biten bir heceden sonra gelmesine rağmen "-i" okunur: "bâ-i besmele", "zâ-i mu'ceme", "hâ-i müh-mele", "şu'arâ-i zamâne" gibi.

Farsça isim ve sıfat tamlamalarında ilk kelime (muzâf veya mevsûf) nin son hârfine göre "kesre"nin ayrıca yazılması veya yazılmaması belli kurallara bağlıdır. Bu kuralların çevriyazıya yansıtılmasında karşılaştığımız önemli tutarsızlıklardan biri, okunmayan (gayr-i melfûz) "he" ve uzun "i" ile biten kelimelerin sonundaki "kesre"yi göstermek üzere konan hemze (·) işaretinin harf gibi çevrilmesidir. چشمه آب حیا ب : çeşme-i âb-ı hayât, دوره اول : devre-i evvel, ماهی دریا : mâhî-i deryâ, ساقی مجلس : sâkî-i meclis vb. çeviriler doğrudur. Bu çevirilerde 'çeşme'-i..., 'devre'-i..., 'mâhî'-i..., 'sâkî'-i... biçimindeki çeviriler "hemze"nin çevriyazıdaki karşılığı kullanıldığı için yanlıştır. Çünkü buradaki hemze harf değil, sadece bir işarettir.

Farsça tamlamalarda ilk kelime (muzâf veya mevsûf)nin "â" yahut "û" sesi ile bitmesi durumunda "izâfet kesresi"nden önce bir "y" ünsüzü getirilir. Hatta bu kural, sonundaki hemzesi Farsçada düşürüldüğü için uzun "â" ile biten Arapça kelimeler için de geçerlidir. Yani Farsça olan "deryâ", "dânâ" kelimeleriyle, Arapça olan ve sondaki hemzeleri düşürülmüş "binâ", "cezâ" ve "hevâ" kelimeleri arasında "izâfet kesresi"nden önce "y" ünsüzü alma yönünden hiçbir fark yoktur. Ancak ilk kelimesi bu türden olan bir tamlamanın çevriyazıyla gösterilmesinde ilk kelime (muzâf, mevsûf) ile "izâfet kesresi" arasına giren "y" ünsüzünün yazılışında birlik yoktur: "deryâ-yı sefid", "dânâ-yı 'aşr", "binâ-yı dânişkede", "hevâ-yı bahâr" biçimindeki yazılışları doğru kabul edecek miyiz? Yoksa "hevây-ı bahâr", "deryây-ı sefid"... gibi mi yahut "dânâ-y-ı 'aşr", "hevâ-y-ı bahâr... gibi mi çevirmeliyiz?

Bu konuda A. Ateş, M. Ergin ve F.K. Timurtaş'ın eserlerinde¹⁸ aktarılan ve örneklendirilen bir kurala göre son harfleri sakın bir "y" olduğu halde, hafifletilmiş biçimleri uzun "â" veya "û" sesleriyle biten kelimeler, tamlamanın ilk kelimesi (muzâf veya mevsûf) olduklarında,

18 Ateş, Ahmed, *Farsça Grameri*, İstanbul, 1962 (3. bs.), s. 62; Ergin, Muharrem, *Osmanlıca Dersleri*, İstanbul, 1962, s. 91; Timurtaş, Faruk K., *Osmanlıca Grameri*, İstanbul, 1964, s. 260.

düşürülen “y” sesini tekrar alırlar. Bu yüzden de bu türlü kelimelerin sonundaki “y” ünsüzü, kelimenin aslî harfi olarak yazılır: pâ: “pây-ı taht”, câ: “cây-ı iškâmet”, fermâ: “fermân-fermây-ı ‘âlem”, bû: “bûy-ı gül”, cû: “cûy-ı dil-cûy-ı Tuna”, rû: “rûy-ı zemîn”, sû: “sûy-ı Sa‘d-âbâd”, mû: “mûy-ı sefid”... Bunun dışında, uzun “â” ve “û” ile biten kelimelere getirilen “y”, “izâfet kesresi”yle birlikte çizginin sağında yer alır. Yani “şafâ-yı hâtır”, “gedâ-yı bî-nevâ”, “ârzû-yı muhâl”, “ordu-yı humâyûn”... Sûdî, *Gülistân Serhi*’nde: “Ma‘lûm ola ki her kelimenüñ ki âhiri elif veyâ vâv olsa anda bunlardan sonra bir yâ muqarrerdür. Nihâyet hâlet-i izâfette işbâtı lâzımdur. Gerekse evvel kelime sıfata mevşûf olsun bûy-ı dil-âvîz gibi gerekse gayrıya muzâf olsun bûy-ı nâfe gibi”¹⁹ diyor. Ancak buradan “y”nin her durumda aslî harf gibi kabul edilebileceği sonucunu çıkartmak güçtür.

Farsça tamlamaların özel ad olarak kullanılması durumunda bu özel adları Farsça tamlama kurallarını ihmal etmeden çevirmek zorundayız. Farsçada bir kişi adının herhangi bir ülke, millet, kabile, şehir, tarikat, meslek, mahlas vb. adlarla ilgisi gösterilmek istendiğinde kişi adı veya onun yerini tutan kelime ile bu kelimeler izafetli okunur. Faḥrû’d-dîn-i ‘Irâkî, Muḥyî’d-dîn-i ‘Arabî, Sadrû’d-dîn-i Konevî, Cemâl-i Ḥalvetî, Fuzûlî-i Bağdâdî, Nizâmî-i Gencevî, Ahmed-i Dâ‘î, Şâfi-i Nakḫâş... gibi. Bu tamlamaların “kesik izafet (= izâfet-i maḫṭû‘a)” biçiminde okunduğu örneklerle de karşılaşmak mümkünse de yaygın olan okunuş ve çeviriler yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibidir. Bu türlü grupları terkipsiz okumak Türkçenin mantığı ile bağdaşmaz. “Fuzûlî-i Bağdâdî” tamlamasını Türk söylerse Bağdadlı Fuzûlî, “Nizâmî-i Gencevî”yi Genceli Nizâmî, “Cemâl-i Ḥalvetî”yi Halvetî Cemâl, “Şâfi-i Nakḫâş”ı Nakkaş Şâfi diye söylerdi.

Farsça tamlamaların yer adı ve eser adı olduklarında yukarıdaki kurallar dışında çevrilmesi söz konusu değildir. Arz-ı Rûm veya Diyâr-ı Bekr, Bâb-ı ‘Âlî... gibi tamlamalı yer adları, kurala uyularak çevrilmelidir. Çünkü çevriyazısını yaptığımız metin, tarihî bir metindir. Görevimiz bu metni o günkü okunuşuna sadık kalarak çevirmektir; onu günümüze uyarlamak ise sonraki bir çalışmanın konusu olabilir.

Farsça isim ve sıfat tamlamaları, ilk kelimedenden sonraki kesrenin atılması; bu kesre atıldıktan sonra iki ögenin ters çevrilmesi yoluyla birleşik isim ve birleşik sıfat haline gelebilirler. Ayrıca bir isimle fiilden türemiş isimlerin yanyana getirilmesiyle yapılmış birleşik isim ve sıfat-

¹⁹ Sûdî, *Serh-i Gülistân*, İstanbul, 1249, s. 3.

lar da vardır. Bu durumdaki birleşik kelimeler daima ikisi arasına kısa çizgi konularak yazılmalıdır. “âb-dest”, “ser-muḥarrir”, “der-bend”, “velî-ni‘met”, “köhne-sarây”, “miḥnet-ḥâne”, “şikeste-ḥâtir”, “naşî-ḥat-nâme”, “âlûde-dâmen”, “ḥâb-âlûd”... Birleşik isimler özel ad da olsa tutumumuz farklı olmamalıdır. Nev-zâd, Nev-şehr, Der-Sa‘âdet, Sa‘d-âbâd, Neşât-âbâd...

Farsçada anlamca birbirine yakın veya zıt iki kelime yahut aynı kökten gelen iki kelime arasına atıf vavı (= vâv-ı ‘âtıfa) getirilerek yapılan bir başka tamlama türü daha vardır. Buna “terkîb-i ‘atfî” veya “atıf terkibi” adı verilmiştir. Çevriyazıda “atıf vavı”nın yazımı konusunda son yıllarda önemli bir tutarsızlık gözlenmemektedir. Bir dönem ilk kelimeye bitişik yazılan bu ses (“gülü gülşen”, “bâğu buşân” gibi), daha sonra iki çizgi arasında yazılmıştır (“Leylâ-vü-Mecnûn”, “dil-ü-cân”, “âb-u-tâb... gibi). Günümüzde ise iki kelime arasında bağımsız bir kelime olarak yazılmaktadır (“âb u dâne” “gül ü bülbül”, “hevâ vü heves”... gibi).

Manzum metinlerde atıf vavları ile bağlaç olan (rabıt) vavların okunuşları bazı istisnalar dışında aynı kurala bağlıdır. Halbuki mensur metinlerde atıf vavları gereğine göre “u”, “ü” ve “vü” okunurken, rabıt vavı daima “ve” okunmak zorundadır. Çevriyazılı mensur metinlerde en çok karşılaşılan tutarsızlık ve yanlışlar burada görülmektedir. Bu yanlışları ortadan kaldırmak için önerilebilecek bir yöntem yoktur. Çevriyazı yapanın bu iki türlü “vavı” birbirinden ayırabilecek bilgi ve dikkate sahip olması gerekir.

Bu bölümde ele alabileceğimiz başka bir konu da, Farsçada farklı biçimlerde yapılan ve Türkçedeki ikilemeleri karşılayan şekillerin çevriyazıda gösterilmesidir: Bunlardan “terkîb-i ‘atfî” biçiminde olanların çevirisinde herhangi bir tutarsızlık görülmemektedir: “cüst ü cû”, “güft ü gû”, “şüst ü şû(y)”, “merz u bûm”... gibi. Bu tamlamalardan “atıf vavı”nın düşürüldüğü de görülür. O takdirde iki kelime arasına kısa çizgi koyarak çeviri yapmak daha önceki önerilerimize de uygun düşecektir: “cüst-cû”, “güft-gû”, “şüst-şû(y)”, “merz-bûm” gibi... “Terkîb-i ‘atfî” biçiminde karşımıza çıkan başka bir söz öbeği de, birinci kelimenin ilk harfini “mîm”e çevirip “atıf vavı”ndan sonra getirmekle oluşturulan biçimdir: “Târ u mâr”, “herc ü merc”, “ḥân u mân” gibi. “Atıf vavı” bu türlü söz öbeklerinden de düşebilir. O durumdaki söz öbeklerinin çevirilişinde “târumâr”, “hercümerc”, “ḥânümân” gibi düşen sesi koruma veya “târ-mâr”, “herc-merc”, “hân-mân”

gibi kısa çizgi ile ayırma yahut da “târmâr”, “hermerc”, “hân mân” biçiminde yazımda görünmeyen “vav”ı dikkate almamak gibi farklı tutumlar sergilenmektedir. Bu durumdaki söz öbeklerini tek kelime biçiminde çevirmek, görünmeyen sesi yazmak yahut anlamsız olan bir parçayı ayrı bir kelime gibi kısa çizgiyle ayırmaktan daha tutarlı görünmektedir. Bunlardan bazılarının “târimâr” veya “hân mân” biçiminde yazılmalarının hiçbir izahı yoktur. Medli okunuşların neden olduğu bu tutuma ileride değineceğiz.

Farsçada tekrarlanan iki kelime arasına bazı ek veya edatlar getirilerek yapılmış söz öbekleri de vardır. Bunların çevriyazıda gösterilmesi konusunda son dönem eserlerinde büyük bir farklılık yoktur. Genel uygulama, tekrarlanan kelimeler arasındaki ek veya edatın kısa çizgiler arasına yazılması yolundadır: “ser-â-ser”, “dûr-â-dûr”, “pîç-â-pîç”, “keş-â-keş”, “gûn-â-gûn”, “leb-â-leb”, “yek-â-yek”...; “dest-be-dest”, “zânû-be-zânû”, “ser-be-ser”, “sû-be-sû”...; “ser-tâ-ser”; “ser-tâbe-ser”; “pey-der-pey”... Aynen tekrarlanan sözlerde ise her kelime ayrı yazılmaktadır: “pâre pâre”, “çâk çâk”, “zâr zâr”... gibi.

3. Arapça kelimelerdeki ses değişiklikleri

Bugün Türkçede kullanılan Arapça kelimelerden bazılarının sonları Arapçadaki yazım ve telaffuzdan farklıdır. Aslında bu farklılıklar önce Farsçada meydana gelmiş bizdeki galat kullanım da oradan kaynaklanmıştır.

Bu farklılıklardan birincisi nisbet ekindedir. Arapça kelimelerin sonunda “ye (ى)” olarak yazılıp “iyyu” veya “iyyun” okunan nisbet eki Farsçada yine “ye (ى)” olarak yazılmış; fakat sadece uzun bir “î” sesiyle okunmuştur. Sonunda nisbet eki bulunan Arapça kelimeler Türkçede de böyle kullanılmıştır; ancak bu kelimeler bir Arapça tamlamanın muzafı olmuşsa, o zaman Arapçadaki biçimi kullanılır. عربى العبارة: ‘Arabîyyü’l-‘ibâre, تركى الاصل : Türkiyyü’l-aşl, عصى المزاج : ‘aşabiyyü’l-mizâc... gibi. Ayrıca “nisbet” eki taşıyan bir isme “deşilik te” si (tâ-i te’nis) veya “sâlim” çoğul ekleri getirildiğinde de “nisbet” ekinin Arapçadaki özgün okunuşu ortaya çıkar: ادبى : edebî, ادبىه : edebîyye, ادبيات : edebîyyât, فكريات : fikriyyât, لغويون : luğaviyyun... “Ca’lî masdar” eki olan “iyye (iyyet)” ekinin çevriyazıdaki durumu çift ye (yy) ile yazılması bakımından bunlara benzer: معلوليت : me’lûliyyet, بشرييت : beşeriyyet, اسلاميت : islâmîyyet, صحىميت : şamîmiyyet, ma’lûliyyet... Batıda yayımlanan çevriyazılı metinlerde “iyye (iyyet)”,

“iyyât”, “iyyûn” eklerinin “iye (iyet)”, “iyât”, “iyûn” biçimlerinde yazıldıkları görülmektedir. Bizde ise kimi yayımlarda aslına uygun, kimilerinde batıdaki örneklere benzer bir yol tutulmuştur. Bu eklerin çevriyazıda aslına uygun bir yazımla gösterilmesinin daha yerinde olacağını düşünüyoruz.

Arapça “nâkış” köklerin “iʿlâli” türevlerinden bazılarında ortaya çıkan “i” ve “iyy” sesleri de Farsçada genellikle uzun bir “i” sesiyle okunmuştur. Türkçe metinlerdeki durum da Farsçadaki gibidir. Bu husus özellikle böyle kelimelerin “muzâf” konumunda bulduklarında açıkça görülür: ساقى مجلس : sâkı-i meclis, برى تهمت : berî i töhmet, ولي عهد : velî-i ‘ahd (ولى عهد), مهدى آخر زمان : mehdî-i âhîr-zamân... Öte yandan ولي نعمت : velî-i ni‘met yanında ولي نعمت : veliyy-i ni‘met; نبى آخر زمان : Nebî-i âhîr-zamân yanı sıra نبى محترم : nebiyy-i muhterem gibi ikili kullanımlarla da karşılaşılıyor.

Bu farklı durumların nasıl değerlendirilmesi gerektiği, “muzâf”ın sonunda “hemze” bulunup bulunmamasından anlaşılmaktadır. Ancak, “iʿlâli” türevlerde karşılaştığımız bu ikili durumun, “nisbet” ekleriyle ilgili olarak ifade edilenlerle hiç ilgisi yoktur.

İkinci farklılık, kelime sonlarındaki “dişilik te (tâ-i te'nîs)” sinin, “semâ‘î”, “kıyâsî” ve “ca‘lî” masterların sonuna gelen “te”lerin kullanımındadır. Bu “te”lerin hepsi Arapçada “ة-ة” biçiminde yazılırken, Farsçada “te” sesiyle okunanlar uzun te (ت) ile yazılmış, bazıları da o dildeki okunmayan (gayr-ı melfûz) “he” gibi kabul edilmiştir. Bu değişiklik bizim metinlerimize aynen yansımıştır. Arapçada شركة : şirket, حكاية : hikâyet, شكاية : şikâyet, ضربة : darbet olan kelimeler, Farsça yazımda شرکت : şirket, حكاية-حكايت : hikâyet-hikâye, شكايت : şikâyet, ضربه : darbe... biçimlerine girmiş, Türkçede de böyle kullanılmıştır. Dolayısıyla Türkçe metinlerdeki Farsça tamlamalarda bu kelimeler Farsça kelimeler gibi işlem görmüştür. حكاية غريبة : hikâye-i ğarîbe, ضربه شمشير : darbe-i şemşîr... gibi.

Arapça kelimelerin sonunda Farsçada meydana gelen üçüncü değişiklik de son harfleri “elif”i izleyen “hemze” olan kelimelerde bu “hemze”lerin düşürülmüş olmasıdır. Bu türlü kelimeler “muzâf” durumunda gelirlerse, elifle sona eren Farsça kelimeler gibi işlem görürler: قضاء شرعى : kazâ-yı şer‘î, صفاء خاطر : şafâ-yı hâtir; بناء مسجد : binâ-yı mescid... Ancak bazı Türkçe eserlerde bu kelimelerin Arapça yazımları da görülmektedir. Yani قضاء الهى : kazâ-i İlâhî, رضاء ربانى : rızâ-i Rabbânî زاء منقوطة : zâ-i menkûte...

şekilleriyle karşılaşmaktayız. Çevriyazıda elbette elimizdeki metnin yazımını yansıtmak durumunda olduğumuza göre bu yazımları kendi şartları içinde değerlendireceğiz.

Daha çok Türkçe metinlerde Arapça kelimelerin iç seslerindeki hemzelerin yazılmayıp, sadece hemzenin kürsüsü durumundaki “ye” nin yazıldığını görürüz: دائم (dâ'im) yerine دایم (dâyim), سائیک (sâ'ik) yerine ساییک (sâyık), قائم (kâ'im) yerine قایم (kâyim)... gibi. Çevriyazımızda bu farklılığı olduğu gibi yansıtmak veya yazılmasa da hemzeyi yazılmış kabul ederek göstermek biçiminde iki ayrı tutum gözlenmektedir. Çevriyazı yapan kişi, bu ve benzeri konulardaki tutumunu belirleyecek ve okuyucuya haber verecektir²⁰.

Arapça kelimelerdeki ses değişikliği konusunu bitirmeden önce “Muhammed” kelimesinin “Mehemmed” ve “Meḥmed” biçimlerindeki okunuşu üzerinde durmak gerekiyor. Bu adın “Meḥmed” biçiminin yazılıp harekelendiği metinler nadir denilecek kadar azdır. Aruzla yazılmış hemen hemen bütün metinlerde bu adın “Muhammed” veya “Mehemmed” okunması vezin zarureti olarak karşımıza çıkıyor. Harekeli metinler “Muhammed” de yazsalar biz mutlaka “Mehemmed” yazmalıyız gibi bir tutum içinde bulunmamız imkânsızdır. Harekeli metinlerde “Muhammed” okunuşu çoğunluktadır. Bu iki okunuştan birini sadece “Hz. Muhammed” için bu yazımla, onun dışındaki özel adlar için “Mehemmed” biçiminde yazmamız, harekesiz metinlerin çevirisinde söz konusu olabilir. Ancak bu konudaki önerilerin daha çok tartışılması gerektiğini düşünüyoruz.

4. Arapça, Farsça kelimelerdeki ünlülerin Türkçe metinlerdeki durumu

Arapça ve Farsça kelimelerin uzun ünlüleri Türkçe metinlerde hiçbir değişikliğe uğramadan çevriyazıya yansıtılır. Burada özellikle bazı Arapça kelimelerde yazılmadığı halde var sayılan, bazılarında yazıldığı halde farklı okunan ünlüler konusunda çevriyazı ile yayıma hazırlanmış bazı metinlerde rastladığımız yanlışlar için küçük bir uyarıda bulunmak istiyoruz. الله : Allâh, إله : İlâh, رحمن : Raḥmân,

20 Burada ele aldığımız konularla doğrudan ilgili olmamakla birlikte, okunmayan (gayr-melfûz) “he” den ve uzun “i” okunan “ye” den sonra gelen belirtme durumu (yükleme hali) ekinin hemze işareti (هـ) ile yazıldığı durumlarda, bu işareti harf gibi değerlendirmemek gerektiğini belirtelim. بئده كورمك : bende(y)i veya bende(yi) görmek; سوجی ایچمك : süci(y)i veya süciyi içmek gibi.

لكن : lâkin, لكنه : şelâse kelimelerinde “lâm”dan sonra; كذلك : ke-zâlik kelimesinde “zel” den sonra; هذا : hâzâ hâkezâ örneklerinde ise “he” den sonra birer elif bulunduğu kabul edilir. داود : Dâvûd, طاوس : tâvûs ve كاوس : Kâvûs kelimelerinde yazılı olandan başka birer “vâv” daha bulunduğu kabul edilir ve çevriyazıda öyle gösterilir. Öte yandan (صلوة (صلوت) - زكوة (زكوت) - حيوة (حيوت) kelimelerindeki “vâv”ların “elif” gibi okunduğunu (hayât, zekât, şalât); كلوا : külü ve شربوا : şribû gibi çekimli emirlerin sonundaki “elif”lerin ve عمرو : Amr kelimesinin sonundaki, “vav”ın okunmadığını “ma’lûmu i’lâm” kabilinden de olsa hatırlatalım.

Farsça kelimelerde “vâv-ı ma’dûle” ve “vâv-ı mechûle” denilen iki vav vardır ki, bunlar Türkçe metinlerin çevriyazı ile yazımında zaman zaman yanlışlara neden olmaktadır. Bunlardan “hı” harfi ile “elif” veya “ye” arasında kalıp hiç okunmayanlara “vâv-ı ma’dûle” denilmektedir. استخوان : üstühvân, خوابیدن : hâbîden (mastarı ile ondan türeyenler: خواب : hâb, خوابیده : hâbîde), خواستن : hâce, خواست : hâst, mastarı ile ondan türeyenler: خواه : hâh, خواست : hâst, خواستگار : hâstgâr); خوار : hâr; خواندن : hânden (mastarı ile ondan türeyenler: خوان : hân, خواننده : hânende); خواهر : hâher, خواهش : hâş ve خویشتن : hâştên gibi. Bazı kelimelerde ise sadece kısa ünlü (ötre) olarak okunan “vâv”lar bulunmaktadır. Bazı yerlerde bunlara “vâv-ı mechûle” de denmiştir: تو : tu, چو : çu (çü), چون : çun (çün), خود : hod (yâhud-yâhod), خو : ho (“hod”un muhaffefi), خوردن : horden (mastarı ile ondan türeyenler: خور : hor, خوردنه : horende, خورده : hörde, خورد : hord); خوش : hoş gibi. Bu kelimelerdeki “vâv”ları çevriyazıda kesinlikle uzun ünlü olarak değerlendirmemek gerekir.

Arapça ve Farsça kelimelerdeki ünlülerle ilgili bir başka sorun da, Farsçada “kesre” dediğimiz hareketin Arapça ve Türkçeye göre farklı telaffuz edimesinden kaynaklanmaktadır. Türk yazar ve müstensihleri bir yanda “kesre”nin “i” sesi ile karşılanması biçimindeki alışkanlıkları, öbür yanda Farsların bu hareketi “e-i” arasında bir sesle değerlendirmeleri gibi birbirinden farklı iki tutumla karşılaştıklarından, bu türlü kelimelerdeki kesre sesini hareketli metinlerde bazan kesre bazan da üstünle göstermişlerdir. Böylece بهشت : bihişt-behişt, پنهان : pinhân-penhân, شاهد : şahid-şâhed, فرشته : firişte(h) -ferişte(h), کافر : kâfir-kâfer, کاهل : kâhil-kâhel... gibi ikilikler ortaya çıkmıştır. Hareketli metinlerde bu konuda harekeye uymak ve bu hususu eserin imlâsından söz ederken dile getirmek gerekir. Harekesiz

metinlerde kelimenin harekesini tayin edebileceğimiz hiçbir ipucu (kafiye ve sec' gibi) yoksa, o zaman Osmanlı Türkçesiyle ilgili sözlüklerdeki okunuşları benimsemek gerekecektir.

Arapça, Farsça kelimelerdeki bazı kısa ünlüler üzerinde Türkçenin, kendi ses kuralları doğrultusunda tasarrufları olmuştur. Bu kelimelerdeki "fetha (üstün)" sesi tek karşılıklı değil, durumuna göre "a" veya "e" ünlüleriyle; "kesre (esre)" sesi yerine göre "ı" veya "i" ünlüleriyle, "zamme (ötre)" sesi, "o", "ö", "u", "ü" ünlüleriyle karşılaşmıştır. Arapçada "ı", "o", "ö", "ü"; Farsçada "ı", "ö", "ü" ünlüleri bulunmadığı halde, o dillerden Türkçeye girmiş kelimelerde bu ünlüler bulunmaktadır. Bu, Türkçenin yüzyıllar süren özümlemesi sonucu ortaya çıkan bir durumdur. O nedenle, Türkçe eserlerin çevriyazılarında Arapça Farsça kelimelerdeki bütün kısa ünlüleri, batıdaki bazı örneklerde görüldüğü gibi, o dillerdeki özgün sesleriyle göstermemiz mümkün değildir.

5. Medli okunuşlardan kaynaklanan sesler

Bazı Farsça kelimelerde uzun ünlü taşıyan ve aruzda med yapılması beklenen hecelerden sonra bir ses türetildiği görülür." "pâd-i-şâh", "âf-i-tâb" gibi. Bu sesler medli okunuşu ortadan kaldırmaktadır. Türkçede bunlar gibi medli hece bulunmadığından bu türlü okunuş son zamanlarda Türkçe çevriyazılı metinlerde çok artmıştır. Bu artışta XIV-XV. yüzyılda istinsah edilmiş harekeli metinlerin de önemli bir payı vardır. Ancak bu metinlerde karşılaştığımız bazı örnekler, bu türlü hecelere konan hareketin meddi gösterme endişesinden kaynaklandığını açıklamaktadır. Farsça yıl anlamındaki سال : "sâl" kelimesinin çoğulu سالها : sâlehâ okunmaya müsait bir harekeyle; "utangaç" anlamındaki شرمسار : "şermsâr" kelimesi "şermesâr" okunmaya müsait bir harekeyle; "bekçi" anlamındaki پاسبان : "pâsbân" kelimesi "pâsubân" biçiminde okunmaya müsait bir harekeyle yazılmıştır. Buna benzer sayısız örnek bulmak mümkündür. Bu örnekler bize medli hecenin sonundaki ünsüze hareke koyarak meddin işaret edildiğini göstermektedir. Nitekim âsmân-âsumân, âstân-âsitân, bârgâh-bârigâh, bûstân-bûsitân, dâstân-dâsitân, derdmend-derdimend, gûşmâl-gûşimâl, hâksâr-hâkisâr, kâm-rân,-kâmurân, Kirdgâr-Kirdigâr, mihrbân-mihribân, mâh-tâb-mâhitâb, perverdgâr-perverdigâr, pârsâ-pârisâ, serv-ğad-servi-ğad, sûznâk-sûzinâk, şâdmân-şâdumân (şâzumân), şâh-bânû-şâh-ı bânû, şem'vâr-şem'ivâr, tâcdâr-tâcidâr, yâdgâr-yâdigâr gibi okunuşlardan

birini tercih etmek durumundayız. Bu tercih, herhalde kelimeleri git-tikçe tanınmaz hale getiren ünlü türetme yönünde olmamalıdır.

6. Çevriyazıda büyük harf ve noktalama işaretleri

Bazı Türkçe metinlerin çevriyazılı yayımlarında hiç büyük harf kullanılmadığını görüyoruz. Gerçi, Arap kökenli alfabede büyük harf küçük harf gibi bir ayırım bulunmaması çevriyazıdaki bu tutumu haklı gösterebilir; ancak yüzyıllar önce yazılmış bir metni çevirirken o metni her bakımdan anlamaya çalışmak, anlaşıldığını göstermek, başkalarının da daha kolay anlamasını sağlamak ve metne bu kaygılarla yaklaşmak son derece önemlidir. Bu gerçeği görmezden gelemeyiz. Özellikle mensur metinlerde uzayıp giden ifadelerin doğru çevrilebilmesi en azından bazı noktalama işaretlerinden yararlanmayı da gerekli kılmaktadır. Hatta bu sayede, metni çeviren kişi kendisini denetleme kolaylığı elde edebilir. Bu nedenlerle çevriyazıda büyük harf, mensur metinlerde en azından nokta, virgül iki nokta ve tırnak gibi işaretlerin kullanılmasını, metni hazırlayan için bir denetim aracı, okuyucu için daha kolay yararlanmayı sağlayacak bir uygulama olarak görmekteyiz²¹.

Çevriyazılı metinlerde büyük harf kullanımının ölçülerini kendi anlayışımıza göre belirlemek yararlı bir sonuç getirmez. Mademki büyük harf kullanımı günümüz insanının anlayışına hitap eden, onun metni anlamasını kolaylaştıran bir uygulamadır, o halde büyük harf kullanımında *İmlâ Kılavuzu*'ndaki kuralları dikkate almalıyız.

Yazımızın sonuç kısmına geçmeden önce ülkemizde son yıllarda bilim çevrelerinde bile kendini gösteren çevriyazıdan kaçışla ilgili düşüncelerimizi dile getirmek istiyoruz. Bu kaçışın yahut önemsemez davranışın belli başlı sebepleri şunlar olabilir:

- a) Metinleri yayımlayacak kuruluşların çevriyazıdan doğacak baskı külfetinden kaçınması;
- b) Matbaalarda karşılaşılabilecek imkânsızlıklar;
- c) Metnin hitap edeceği okuyucu kitesinin çevriyazı işaretlerini anlamayacağı, yahut bu işaretlerin onlara külfet olacağı;
- ç) Çevriyazı işaretlerinden bir kısmının gereksiz olduğuna inanmak ve bu yüzden sistemin bütünlüğünü bir yana bırakıp keyfi tasarruflarda bulunmak.

²¹ Bu husus İLESAM'ın anılan toplantısında sayın Prof. Dr. Ş. Tekin tarafından da ifade edilmiştir.

İlk iki maddedeki mazeretler, bugün bilgisayarla dizgi yapma ve ofset imkânlarıyla ortadan kalkmıştır. Asıl tartışmamız gereken maddeler son iki maddedir. Eski Türk edebiyatı metinleri kime hitap eder? Bu metinlerin yazımını ne kadar günümüze yaklaştırırsak yaklaştıralım, özel bir eğitimden geçmemiş yahut kişisel gayretiyle kelime hazinesini geliştirip o edebiyatın kelimeler arkasındaki dünyasını fark etmemiş kişiler için bu davranışın hiçbir yararı olmayacaktır. Bu sözlerden eski Türk edebiyatını günümüz insanına tanıtmayalım gibi bir anlam çıkartmadan, bilimsel çalışma niteliğindeki bütün metin yayımlarında tam çevriyazı kullanmayı prensip olarak kabul edip, bu edebiyatı ve eserleri daha geniş kitlelere tanıtmamızın, bugüne kadar yaptıklarımızdan daha farklı ve daha yararlı yollarını arayalım. Çünkü bizim asıl amacımız eski Türk edebiyatı metnini, o edebiyatın dilini ve dünyasını bilmeyen kişilerin, yüzünden okumasını sağlamak değildir. Bizim amacımız, yayımladığımız metnin başka bilimsel çalışmalarda da kullanılabilen orijinal bir nüshasını sunmaktır.

Çevriyazı yaparken bunun bir sistem olduğunu, onu tıpkı elektrikli bir alet, bir motor gibi herhangi bir kısmını atarak kullanamayacağımızı düşünmek ve buna inanmak zorundayız. Aksi halde bugün şikâyet ettiğimiz problemlerden kurtulmamız mümkün olmayacağı gibi, artan tutarsızlıkların altından kalkılamayacak bir hal alması kaçınılmaz olacaktır. Bazı harflerin işaretlerini koyup bazılarını gereksiz görmek; yani "kâf (kef)" ile "kâf"ı ayırmak için ikincinin altına nokta koymak gerekli de "hâ", "hı" ve "he" harflerini ayırmak için kullanılan işaretler gereksiz mi? "kef"le "kaf"ı ayırmak için taşıdığımız endişe öbürleri için geçerli değil mi? Öte yandan dil bilgisi yönünden birbirinden farklı olan iki birleşik isim veya birleşik sıfatın birini bitişik öbürünü kısa çizgi ile ayırarak yazmak ve bunu yaparken de bu kelimeleri kendimizce az tanınmış çok tanınmış gibi kişisel değerlendirmelere tabi tutmak bilimsel bir davranış mıdır? "Mâ-hasal"ı kuralla uygun, ama çok tanındığı için "mâ-cerâ"yı "mâcerâ" biçiminde çevirirsek; "dil-ârâm"ı kurallı, ama "dil-ber"i daha çok karşılaştığımız için "dilber" yazarsak, tanıdıklarımızı kayırmak, tanımadıklarımızı ayırmak gibi yanlış bir tutum sergilemez miyiz? Dünyada hangi alanda olursa olsun, adı "sistem" olup da herkesin kendi bildiğine kullandığı veya yararlandığı bir şey yoktur. Çevriyazı da bütün kuralları ile bir sistemdir. Onun için bir kısım kurallarını kullanıp, bir kısmını göz ardı edemeyiz.

Çevriyazı, bir metnin orijinalini nakletmek bakımından vazgeçilemez bir öneme sahiptir. Bunun dışında Arap kökenli Türk alfabesini

çok ileri yaşlarda, yüksek öğrenim sırasında öğrenen bizler için, Osmanlı Türkçesindeki Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelerin yazımını ve diğer kuralları hatırlayarak, her kelimenin eski yazıyla yazılışını tekrarlamak son derece yararlı olmaktadır. Çevriyazı yapmak bu yolun başında bulunanlar için önerilebilecek en verimli çalışma biçimlerinden biridir. Onun kazandıracığı alışkanlıklar ve edindireceği deneyimlerle eski Türk edebiyatı metinlerini her bakımdan daha sağlıklı değerlendirme gücüne ulaşabiliriz.

SONUÇ

Bu yazıda Arapça, Farsça kelimelerde çevriyazıyla ilgili farklı tutumlar üzerinde durulmuş, olabildiğince kurallardan, kuralların yardımcı olmadığı yerlerde alışkanlıklardan hareketle herkesin üzerinde anlaşabileceğini umduğumuz öneriler getirilmeye çalışılmıştır. Burada öneri olarak sunulan hususların çoğu, halen geniş bir uygulama alanına sahiptir. Bunları tekrarlamaktan amaç, tesbit edilen ikilikleri, tutarsızlıkları ortadan kaldırmaktır.

Burada ilk kez öne sürülen görüşler tartışmaya açıktır. Meslektaşlarımızın daha çok benimseyeceği makul önerilere elbette katılacağız. Aktardığımız veya öne sürdüğümüz görüş ve önerileri bugüne kadar eksiksiz uygulayabilmiş değiliz. Buradaki önerileri hazırlamak üzere yaptığımız çalışmalar sonunda, önceki tutumlarımızla uyumsuzluğa düştüğümüz durumlar da olmuştur.

Bu yazının Osmanlı Türkçesiyle ilgili temel bilgilere sahip bir kesime hitap ettiği düşüncesiyle, zorunlu kalmadıkça dil bilgisi kurallarına girilmemiştir. Zaten böyle bir davranış, yazımımızın amacını aşar. Ama bazı yerlerde konunun gereği olarak dil bilgisinde çok bilinen hususlar bile tekrarlanmak zorunda kalmıştır.

Burada ele alınan konular, Türkçe metinlerin çevriyazısında karşılaştığımız belli başlı sorunlar çevresinde toplanmıştır. Ele alınan her eserde burada üzerinde durulmamış hususlarla, hatta başka hiçbir eserde görülmeyen çok özel durumlarla karşılaşabiliriz. Çünkü her eserin konusu, yazarı, yazıldığı dönem ve çevre ile müstensihinden kaynaklanan özel şartları vardır. Eseri yayına hazırlayan, metin neşri ve çevriyazı kurallarını göz önünde bulundurarak bu esere özgü durumlar karşısındaki tutumunu belirleyecek ve çalışmasının başında bunları okurlarına anlatacaktır.

Sonucun da sonunda bu yazının pek kısa bir çalışmanın ürünü olmadığını, düşünmeye, araştırmaya, tartışmaya, taramalara ve denemelere dayandığını belirtmek isteriz. Bu yazı konuşulduğu, tartışıldığı, eleştirildiği ve karşı öneriler yayımlandığı takdirde, herkesin üzerinde anlaşabileceği çözümlerin üretilmesine vesile olabildiği için amacına ulaşmış ve verdiğimiz emeğin karşılığı alınmış olacaktır²².

ÖRNEK METİNLER I BÂKÎ EFENDİ*

- 53a (23) Bâkî: Fuşahâ fırkasınınu birisi de Bâkî'dür. Şu'arâ zümresinü (24 şöhre-i âfâkidür. Kadîmî İstanbulidür. Emâşil ü efâzıl huzûrında muķbil olan ķavâbilü (25) maķbûlidür. Her gûne fażl u
- 53b kemâlden behreverdür. Ne-ân ki âsmân-ı sipihr-i (1) kelâm-ı belâgat-encâmında derece-i 'ulyâsı vardır, belki mantıķ u kelâmında dem-i Mesîhâsı vardır. Mektebe (2) varaldan manzûrı levh-i sine-i sîm-berân ve mûntehâ-yı himmeti elif-i bî-mişâl-i serv-ķadân idi. (3) Maţmah-ı nazarı teşbîh-i nergis-i maķbûbân ve nuşb-ı 'aynı hayâl-i nokta-i hâl-i hûbân idi. Zülf-i dil-ber (4) vaşfı edâsında ķaddi efkârdan dâl idi. "نون والقلم" okurken ebrû vü engüşt-i yâr vaşfında (5) ğazeller söyledi. "ياسين" e çıkduķda ebrû vü dendân vaşfında hayâller bağladı. Çün sinn-i (6) temyîze bâliğ oldı, nuķûd-ı cevâhir-i efkârın metâ'-ı 'ilmî şarf idüp vâşıl-ı mebâliğ oldı (7). Egerçi şi'r rûz u şeb fikr ü hayâli degül idi, ammâ yine şaded-i taķşilde iken daķı âzmâyiş-i (8) taķ' için nazmdan hâlî degül idi.

22 Yazı hazırlanırken yararlanılan eserler notlarda gösterilmiştir. Birbiriyle ve bizim önerilerimizle çelişen, hazırlık çalışmalarımız sırasında taradığımız divanların ve diĝer edebî eserlerin künyelerini, olumsuz eleştiri gibi algılanabileceği endişesiyle vermiyoruz.

* 'Aşık Çelebi, *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ or Tezkere of 'Aşık Çelebi*, Owens, G.M. Meredith, London, 1971, yk. 53a-54b (= A); 'Aşık Çelebi, *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ*, Millet Kütüphanesi, Pertev Paşa No. 440, yk. 79a-80b (= B).

24. Emâşil ü efâzıl A: Emâşil-i efâzıl B.

25 fażl u kemâlden B: 'ilm ü kemâlden A.

1. 'ulyâsı vardır A: 'ulyâsı... B.

3 ...hâl-i hûbân idi A: ...hâl idi B.

4 نون والقلم : *Kur'ân*, Sûre 68, Ayet 1. (Kur'ân'daki imlâsı ن والقلم dir).

5 ياسين : *Kur'ân*, Sûre 36, Ayet 1. (Kur'ân'daki imlâsı يسن dir).

6 efkârın B: efkârdan A.

Cevdet-i zihn-i derrâki hakkâk-i dürr-i gûşvâre-i ebkâr-ı(9) efkârdur ve hiddet-i tab^c-ı çâlâki sekkâk-i dirhem ü dinâr-ı bâzâr-ı eş'âr-ı belâgat-şî'ârdur. (10) Âyine-i hâtırı çihre-nümây-ı şâhid-i kelâma meclâ-yı cemâl ve serâçe-i kalbi hacle-i nev-'arûs-ı (11) hayâldür. Selef ki "بقوا او نقوا" emrinden "بقوا" ya mâ'il olup h^vân-ı Halil-i fenn-i halilde (12) bahş-ı gâ'ib için bakıyye tehy'e itmişdür. Halefden Bâkî ile 'âmil olup كم ترك للاخر (13) bakıyyesin ihrâz idüp etbâk-ı âfâkı hûn-ı hayâlden tenkiye itmişdür.(14) Şî'ri muhkem ü üstüvâr, hemvâr u pür-kâr, rengin ü çâşnidâr, elfâzı selis, ma'ânisi nefis, nazmı pâk (15) ve mefhûmı sûznâk, Kıt'a:

Şu'arâ haylini defter idicek dest-i kazâ
Mağv u işbât ile pür itdi niçe evrâkı
(16) Kazıdı niceyi yañlış diyü bu defterden
Bâkî'ye idüp işâret didi şahha'l-Bâkî

Zâtî merhûm ki(17) dünyâda bir zâtıdır, şî'r gayre nisbet 'arîzî aña nisbet zâtıdır, dir idi ki: "şî'rün devri (18) sürildi ve şu'arânun defteri dürildi, ammâ ol nesne ki dehân-ı dil-ber gibi bahş-ı gâ'ib olup (19) verâ'-i rivâk-ı kûmûnda bâkîdür. Aña sebep zuhûr-ı tab^c-ı Bâkî'dür. Hattâ matla^c:

Çaddümi çeng eşkümi rûd eyledün
(20) Cismüm âteş cânımı 'ûd eyledün

matla^c'ın Bâkî Çelebi didükde Zâtî alup itmâm idüp *Divân*'ına ilhâk (21) eylemişdür ve: "Bâkî gibi şâ'irün şî'rin almak 'ayb degüldür" diyü ittifâk eylemişdür. Şî'ri tekellüfden (22) berî ve taşallüfden 'arî, gûyâ ki hemân 'âlem-i gaybdan lisân-ı tercemân-ı kudsle bunun zebânına (23) şöyle dinilmiş, cârîdür. Sultân Süley-

9 efkârdur A: efkâr... B.

10 meclâ-yı cemâl B: mücellî-i cemâl A/ ve serâçe-i kalbi hacle-i nev-'arûs-ı... A: ve hacle-i kalbi meclle-i nev-'arûs-ı... B.

11 Selef ki A: Selef... B./ بقوا او نقوا:/ (işe yarayan) bırakmız yahut (yaramayan) tasfiye ediniz (atınız). / h^vân-ı Halil-i A: hon-ı Halil-i B.

12-13 كم ترك للاخر: "Öncekiler sonrakiler için ne bıraktı?" anlamında bir sözdür; ash ماترك الاول للاخر شيئاً

14 ma'ânisi B: ma'nâsı A.

19 Çaddümi çeng eşkümi B: Çaddi çeng ü reglerüm A.

20 Cismüm âteş B: Cismi âteş A./ itmâm B: tamâm A.

21 diyü ittifâk B:... ittifâk A.

mân-ı merhûmunun hüsn-i terbiyesiyle mürebbâ ve envâ'ı (24) ikbâlle ma'kûl oldu. Hâlâ kırk akça medreseden ma'zûl oldu. Gazel:

(25) İrdi nesim-i ma'delet-i Kisrî-i bahâr
Zencir-i 'adl çekdi çemenzâra cüybâr

54a

- Güller siperler ile üleşdi filoriyi
(1) Mülk-i şitâyı gâret idüp 'asker-i bahâr
Eflâk devr-i dâ'im ile tırmayup şular
Neşv ü nemâda tâze vü ter şahn-ı sebzezâr
(2) Meydâna girdi şevk ile şemşir-bâz-ı berk
Çok akça saçdı üstine ebr-i güher-nişâr
(3) Bâkî bu şifri şafha-i çerh-i berine yaz
(3) Görsün felekde söz nice olur haşm-ı nâbe-kâr

Gazel:

- Câme-ı h'âb ol âfeti aldıkça tenhâ koynına
Şanuram ebrüj girer mâh-ı şeb-ârâ koynına
(4) Şubh-dem ey fâhte bihûde efgân eyleme
Çün girersin her gice bir serv-i bâlâ koynına
(5) Niçün ağlarsın felekden bilsem ey şeb-nem seni
Girmeseñ bârî hele bir verd-i ra'nâ koynına
Dür dişün vaşında şifrüm defterin gördi meger
Kim şadef mecmû'asını şaldı deryâ koynına
(6) Ruğların şevkına pür-dâğ itdi Bâkî sinesin
Bir avuç berg-i gül-i ter koydı gûyâ koynına

matla':

- (7) Temâşâgâh-ı 'âlem ol cemâl-i 'âlem-ârâdur
Ser-i kûyında 'âlem mest ü şeydâ bir temâşâdur

(8) matla':

- Çorçum oldur göz dege hâk-i der-i cânânuma
Yoğsa kühlâsâ çekerdüm dide-i giryânuma
(9) Yâr defterden yine Bâkî kazanmak var imiş
Yanış anlatmış 'adûlar ben kulm sultânuma

(10) ve lehu

Zühd ü şalâha eylemezüz ilticâ hele
Tutdı egerçi 'âlem-i kevnî fesâdumuz

(11) Minnet Hudâ'ya devlet-i dünyâ fenâ bulup
Bâkî kıla şahîfe-i 'âlemde adumuz

ma'la':

(12) Cânân odur ki meyl ide anı görince cân
Esbâb-ı hüsni hûb ola ammâ be-şart-ı ân

(13) ve lehu

'Aşkuñuñ zahmeti hod cânuma rahmetler idi
Döstum cevr ü cefâlar da ne zahmetler idi

(14) ma'la':

Halk-ı 'âlem gül seveydi kâşki bülbül gibi
Ol lebi gonce başa tenhâ kılaydı gül gibi

matla':

(15) Sûz-ı 'aşkuñla kaçan dilden ki âh u zâr olur
Âh dûd u dûd ebr ü ebr âteş-bâr olur

(16) Sene tis'a ve sittin ve tis'a mi'e zi'l-hiccesinüñ evâhirinde cenâb-ı ma'delet-penâh Sultân (17) Süleymân-ı merhûm hamr getüren gemileri İstanbulla Ğalağa ortasında yakmak emr itdüklerinde Bâkî (18) Çelebi bu Ğazeli diyüp üç Ğazelle dağı fakîre irsâl itmişlerdür. Ğazel:

Reh-i mey-hâneyi kaç' itdi tîğ-i kabrı Sultânun

(19) Şu gibi arasın kesdi Sitanbul u Ğalata'nun

Miyân-ı âb u âteş oldı cây-ı keştî-i şahbâ

(20) Baturdı rûzgâr âyîn-i Ğşin bezm-i rindânun

10 ve lehu B: Ğazel A.

11 dünyâ B: 'âlem A.

12 ma'la' A: ve lehu B.

14 ma'la' A: ve lehu B.

16 ma'delet-penâh A: ma'delet-me'âb B.

17 gemileri İstanbulla Ğalağa ortasında yakmak emr itdüklerinde A: gemilerün ba'zın ki emr idüp bir kaçın yakduğda B.

18 üç Ğazelle dağı fakîre B: üç Ğazelle fakîre A.

- Hilâlâsâ fûrûzân oldı baħr-i nil-gûn üzre
 (21) Şafağdan dem urur âb-ı şarâb-âlûdı deryânıı
- Yağan âb üzre âteş şanmağuz keştî-i şahbâyı
 (22) Şu'â'-ı tîğ-i qahrından tutışdı şeh Süleymân'ıı
- Simâ'-ı çeng ü nây u devr-i sâğar devleti döndi
 (23) Şafâsm süregör ey şûfî-i sâlûs devrânıı
- Şarâb-ı nâbdan ħumlar tehî mey-ĥâneler tenhâ
 (24) 'Aceb ĥâlîlîğın buldı riyâ ehli bu meydânıı
- Şu meclis içre kim dâ'im toğuz peymâne devr eyler
 (25) Ne deñlü ola ey Bâkî zamân-ı 'ışı insânıı

54b Mezkûr Bâkî Çelebi'nün ġazellerine Ģubârî nazîre (1) diyüp pâdi-şâĥ ĥazretleri Bâkî Çelebi'ye altun iĥsân itdükte Bâkî Çelebi bu kıt'aları dimişdür (2). Kıt'a:

- Tab'ıı ki kân-ı gevher-i nazm oldı Bâkîyâ
 İrmez senün ĥayâlüne bir iki bengiler
 (3) Başdan bu faħr sağa yiter kim şeh-i cihân
 Ĥil'at geyürdi şî'rüne zibâ Firengiler

(4) diğeri:

- Tab'-ı sâhir-pişene Bâkî gönüller meyl ider
 Şekker-i şî'r-i dil-âvîzün meger efsûnhdur
 (5) Derme çatma geydürür iller libâsı şî'rîne
 Ĥil'at-i şî'r-i cihân-ğîrüm benüm altunhdur

II

Kaşîde-i 'âlû'l-'âl der-ta'rif-i cihâd-ı Sultân 'Osmân*

1. Âferîn ey rûzgârıı şeh-süvâr-ı şaf-deri
 'Arşa aş şimden girü tîğ-i süreyyâ-cevheri

24 'Aceb ĥâlîlîğın buldı riyâ ehli A: Riyâ ehli 'aceb ĥâlîlîğın buldı B.

1. itdükte Bâkî Çelebi bu kıt'aları dimişdür: itdükte Bâkî Çelebi bu kıt'ayı dimişdür
 A: itdükte bu kıt'aları dimişdür B.

3 zibâ B: ġarrâ A.

* İz, Fahir, *Eski Türk Edebiyatında Nazım*, İstanbul, 1966, C. I, s. 75-77. Kaside ve bunu izleyen iki gazel, karşılaştırmada kolaylık sağlamak amacıyla adı geçen eserden alındı.

2. Pâre-i elmâsdur seng-i fesânı neyle ol
Çerhe çekme bir dahı şemsîr-i vâlâ-gevheri
3. Ser-firâz itdün livâ'ü'l-hamd-i dîn-i Ahmed'i
Kâfire gösterdün el-hağ dest-bürd-i Hayder'i
4. Tığüñe nola yemîn eylerse rûh-ı Murtazá
Bir gazâ itdün ki hoşnûd eyledün Peyğam-ber'i
5. Eyledün bir hamlede ber-bâd mülk-i düşmanı
Gerd-i raşşuñ gerçi kim sedd itdi râh-ı şarşarı
6. Mâh-ı nev şanma felekde göricek peykârıñı
Ditredi Behrâm elinden düşdi zerrîn hançeri
7. Ol kadar kan dökdi şemsîrüy ki 'aksıyle anuñ
Kâse-i yâkûta döndi günbed-i nilûferi
8. Gamze-i hûbân gibi câri ucımdan yine hûn
Böyle kalursa eger yek-reng ider bañr u beri
9. Belki gark-ı bañr-ı hûn olurdu fülk-i dil gibi
İtdüñince tığ-i hûn-efşân ile cevlangeri
10. Şukka-i râyât-ı bañtuñla rikâbuñ olmasa
Keşti-i nüh âsmânuñ bâdbân u lengeri
11. Berğ uran destüñde tığ-i pür-güher midür yañod
Eyledi deryâya gavta âftâb-ı hâveri
12. Bir avuç gevher saçardı 'âleme gûya kefüñ
Şaldıñınca düşmana gâhî murassa' şeş-peri
13. Bir 'aceb deryâdur ordu-yı humâyûnuñ senüñ
Kim habâb-ı ber-ğarâr olmış aña her çâderi
14. Mevc-i pey-der-peydür ol bahre sipâh-ı saf-be-saf
Bir neheng olsa nola her tûb-ı ejder-peykeri
15. Her alay bir mevc-i tûfân-hizidür anuñ nola
Hâr u has gibi öñince kaçsa kâfir 'askeri
16. Gün gibi tenhâda çıksañ tığ ile meydâna sen
Kârger düşmez sipâh-ı düşmanuñ şûr u şeri
17. Şeb-çerâğ-ı dîn ü devletdür vücûduñ hıfz için
Kat kat olmuş ejdehâdur heft çerh-i çenberi

18. Karşu тұрмаз саңа şimden şonra bu iqbâl ile
Düşmanuñ ger Қahramân olsa ser-â-ser leşkeri
19. Böyle âgâz eylesün şimden girü elkâbuña
Câmi'-i nüh kıbbe-i kevnüñ hatıb-i minberi
20. Âftâb-ı baħr u ber şâhib-krân-ı şark u ğarb
Şeh-süvâr-ı nâmver râyet-güşây-ı şaf-deri
21. Âsmân-ı devletüñ ħurşid-i ħudsi-pertevi
Bezmgâh-ı şevketüñ Cemşid-i ħurşid-efseri
22. Nağd-i vakt-i saltanat ser-mâye-i emn ü emân
Dest-gir-i dîn ü devlet kâm-bağş-ı serveri
23. Şâh-ı vâlâ-rütbe 'Osman Hân-ı Gâzi kim felek
Görmemişdür böyle bir şâhenşeh-i ceng-âveri
24. Şeh-süvâr-ı 'âlem-ârâ kim revâdur olsa ger
Na'l ü mih-i rahşî çerhüñ âftâb u aħteri
25. Şaf-der-i kişver-güşâ kim cenge çığduqça olur
Cebre'il اناننا -h'ân-ı tıg u miğferi
26. Pâdişâh-ı 'âdil ü 'âli-neseb kim yaraşur
İtse ger serheng-i derbân Keyķubâd u Kayşer'i
27. Şehryâr-ı âsmân-mesned kim olmuş tâ ezel
Secdegâh-ı tâcdârân-ı cihân ħâk-i deri
28. Şeh-nişin-i nüh rivâķ-ı âsmândur mesnedi
'İdgâh-ı heft iklim-i cihândur kişveri
29. Mesned-i iclâlinüñ rif'at bir ednâ pâyesi
Dergeh-i iqbâlinüñ devlet ħadîmî çâkeri
30. Her ne işlerse zamâne tâbi'-i endişesi
Her ne emr eylesse devrân bende-i fermân-beri
31. Virse tab'-ı âteşe ger berķ-i tıgi terbiyet
Ma'den-i elmâs iderdi tûde-i ħâkisteri
32. 'Adli ger ârâyiş-i bezm-i cihân itse olur
Şem'a şeh-perr-i küleh pervânenüñ bâl ü peri

25 اناننا : Kur'ân, Sûre 48, Ayet 1.

33. Ol kadar âsûde 'âlem sâye-i 'adlinde kim
H'âbgâh eyler gazâle pehlû-yı şîr-i neri
34. İtse ger hâşiyet-i hıfzı sirâyet 'âleme
Tarh olurdi şafha-i âb üzre naqş-ı âzeri
35. 'Aksidür anuñ felekde hırmen-i encüm degül
Şaçdı dest-i luţfı hâke ol kadar sîm ü zeri
36. Yazsa vaşf-ı nükhet-i hulkım virürdi 'âleme
Gerd-i hâk-i pâ-yı hâme bûy-ı müşk-i ezferi
37. Kadr-i hâk-i kûy-ı ahlâkım bilürdi rûzgâr
Birbirine eylese âğişte müşğ ü 'anberi
38. Kâmkârâ şaf-derâ şâhib-kırân şâhenshâ
Ey serîr-i 'adl ü dâduñ dâver-i dîn-perveri
39. Sihr iderdüm medhûne geldükçe ammâ neyleyem
Eylemiş Hâk vaşfuñı kayd-ı taşavvurdan beri
40. 'Aczûme bir hüccet alurdum eger ehl olsalar
Rûzgârıñ yâve-sencân-ı fazîlet-güsteri
41. 'Âcizem haqq üzere evşâfuñda hâlâ kim benem
'Âlem-i endişenüñ 'allâme-i dânişveri
42. Belki kânûn-ı suhânde hall ü 'ağd-i nüktede
Hikmet-i fikr ü hayâlün feylesûf-ı ekberi
43. Hâşb-i hâlümdür huşûsâ lâf u da'vâ ber-taraf
Gerçi şâhib-lâf olur erbâb-ı tab'ıñ ekşeri
44. Ben öginmem kadrüm erbâb-ı dil ü dâniş bilür
'Ârifem düşmez baña lâf u güzâf-ı serseri
45. Hâmem ol mu'ciz-tırâz-ı şad hezârân-pişedür
Kim nazîr olmaz aña illâ Kelîm'ün ejderi
46. Harfidür mecmû'a-i esrâr-ı dîvân-ı Kemâl
Noktasıdur mühre-i dâğ-ı derûn-ı Enveri
47. Tab'um ol büt-hânedür kim şûret-i dîvârıñıñ
Taşa kâr eyler hadeng-i gamze-i nâzükteri
48. Niçe şûret feyz-i enfâsumla cân bulsa olur
Her biri şehr-i dilün bir 'âlem-ârâ dil-beri

49. Her hayâlüm bir 'arûs-ı nâz-perverdür benüm
Kim bu 'âlemden degül esbâb-ı zîb ü zîveri
50. Mûy-i gîsû-yı melekdür târ u pûd-ı câmesi
Pâre-i pîrâhen-i hûr-ı cinândur mi'ceri
51. Bâde-i idrâkümün tevhîd ser-cûş-ı humı
Sâkî-i endîsemün tahkîk dürd-i sâgarı
52. Hâmemün râh-ı sülûk-i fitne-i hat sâyesi
Şîrümün hâbl-i metîn-i feyz târ-ı mıstarı
53. Kanda ben kanda yine ta'rif-i şâh-ı nükte-dân
Neyleyem zabt idemem endîşe-i zûr-âveri
54. Fikr-i evşafun gîdâ-yı rûhdur endîşeme
Dil helâk olur eger olursa sevdâdan berî
55. Cevher-i iksîr-i medhün tarh idince reşkden
Eylere her lahza endîşemle ceng-i zergeri
56. Korkaram hem âftâb-ı kîmiyâger tuymasun
Yohsa biş şevk ile olur ol dağı bir müşteri
57. Zerresin mihre gubârın rûzgâra kim virür
Cevheriyem ben cihâna virmem öyle gevheri
58. Böyle cevher var elümde neylerem dünyâyı ben
Başına çalsun felek âyine-i İskender'i
59. 'Âlemi teşhîr için hâtem ne lâzım tab'uma
Ben Süleymân-ı hayâlem neyleyem engüsteri
60. Her ne dirsem ism-i a'zam gibi olur kârger
Ol kadar ta'zîm ile diğler sözümsün ins ü perî
61. Başla şimden sonra ey Nef'î du'â-yı devlete
Bir du'â it kim ola hüsni kabûlün mazharı
62. Eyleye tâ husrev-i şâhib-kırân-ı şark u garb
Eşheb-i zer-pâleheng-i şubh ile cevlângerî
63. Hâk ser-efrâz eylesün râyât-ı dîn ü devletün
Kanda 'azm eylerse olsun fetih u nuşret reh-beri
64. Eyledükçe 'azm-i meydân-ı gâzâ evvel kâdem
Pây-mâl olsun yolunda düşman-ı dînün seri

64 kâdem: metinde "kadîm" yazılmıştır.

III*

1. Tağıtduñ h'âb-ı nâz-ı yârı ey feryâd neylersin
İdüp fitneyle dünyâyı harâb-âbâd neylersin
2. Dil-i mecrûhuma rahm eyle kıalsun dâm-ı zülfünde
Şikeste-bâl olan murğı idüp âzâd neylersin
3. İdersin gerçi her derde tabîbüm bir devâ ammâ
Cünûn-ı ehl-i 'aşk olunca mâder-zâd neylersin
4. Varup gîsû vü zülf-i yârı biri birine katduñ
Yine bir fitne tahrik eyledüñ ey bâd neylersin
5. Şehîd-i tîğ-i 'aşk-ı yârdur ser-cümle-i âlem
Urup şemşîre dest ey gamze-i cellâd neylersin
6. Güzel taşvîr idersin hâl ü hatt-ı dîl-beri ammâ
Füsûn u fitneye geldükde ey Bih-zâd neylersin
7. Bahâyiveş degülsin kâbil-i feyz-i şafâ sen de
Tekellüf ber-çaraf ey hâtır-ı nâ-şâd neylersin

IV**

1. Çemende cûyveş bu cüst ü cûlar hep senüñçündür
Miyân-ı bülbülânda güft-gûlar hep senüñçündür
2. Sen ey kışt-i emel neşv ü nemâdan dürsin ammâ
Şehâbâsâ dökilmek âb-rûlar hep senüñçündür
3. Nola bir kerre meyl itseñ kenâra ey dür-i yek-tâ
Hürûş-ı mevc mevc-i ârzûlar hep senüñçündür
4. Gel ey mest-i tegâfûl bir nigâh it hâl-i mestâna
Reh-i mey-hânedede bu hây u hûlar hep senüñçündür
5. Sezâdur sâ'id-i sîmîniñ itsem heykel-i gerden
Baña pür-hışm u kîn olmak 'adûlar hep senüñçündür
6. Reg-i tâk-i hafâdan cûşa gel ey bâde-i tahkîk
Kadehler şîşeler humlar sebûlar hep senüñçündür
7. Niçün ey nazm-ı Nâbî tâze tâze cilve itmezsin
Kalemdeñ şafhaya bu ser-fürûlar hep senüñçündür

* İz, Fahir, *Divan Edebiyatında Nazım*, İstanbul, 1966, C. I, s. 370.** İz, Fahir, *Eski Türk Edebiyatında Nazım*, İstanbul, 1966, C. I, s. 389.

6 ey: metinde yazılmamış.

